

วรรณคดีศึกษาเชิงสังคมในบริบท ฝรั่งเศส

กรรณิกา จรรย์แสง*

ในวงวรรณคดีศึกษาของฝรั่งเศส ทศนะที่มองว่างานวรรณกรรมเป็น
ผลิตผลของสังคมและสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเป็นไปของสังคมโดยแยกจาก
กันไม่ได้นี้เป็นที่มาของแนวการศึกษาวรรณคดีเชิงสังคม ทั้งนี้โดยมีความคิด
พื้นฐานสามประการ กล่าวคือ ประการแรก พฤติกรรมของมนุษย์ถูกกำหนด
โดยประวัติศาสตร์ในแต่ละยุคแต่ละที่ จึงมีลักษณะร่วม ประการที่สอง งาน
ศิลปวรรณกรรมถือว่าเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์ แม้นักเขียนผู้สร้างงานจะ
เป็นปัจเจกชนและมีเสรีภาพเฉพาะตัวในการสร้างสรรค์งานก็ตาม ประการสุดท้าย
งานศิลปวรรณกรรมจึงเป็นผลผลิตจากกิจกรรมของมนุษย์ในสังคมที่มีกระบวนการ
โครงสร้างและระบบเฉพาะตัว

เราจะมองเห็นสถานภาพและบทบาทของวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมได้
ชัดเจนก็ต่อเมื่อได้ศึกษาพิจารณาความเป็นมาในบริบทของวรรณคดีศึกษาฝรั่งเศส
พร้อม ๆ กันไปกับความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงในวงวิชาการมนุษยศาสตร์ ใน
ฝรั่งเศส กว่าที่วิชาการในสาขามนุษยศาสตร์จะได้รับการยอมรับว่าเป็น “ศาสตร์”
ในระดับเดียวกับการศึกษาทางด้านวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ก็เมื่อต้นคริสต์

*รองศาสตราจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย-
ศิลปากร

ศตวรรษที่ยี่สิบนี้เอง¹ เช่นเดียวกับการยอมรับว่าวรรณคดีศึกษาเป็นวิชาการแขนงหนึ่งในวงการมนุษยศาสตร์ โดยที่เมื่อมองย้อนไปในอดีตในศตวรรษก่อน ๆ การเขียนและการอ่านงานวรรณกรรมถูกจัดว่าเป็นกิจกรรมเพื่อความสุนทรีย์และเป็น “เครื่องเล่น” ทางปัญญาของเหล่าผู้รู้ทางอักษรศาสตร์เรียกชื่อว่า *la rhétorique* (วิชาวาทศิลป์) ถ้าจะมีการเรียนการสอนวรรณคดี ก็จะเป็นในชั้นเรียนภาษาฝรั่งเศส และด้วยวิธีการอันเป็นประเพณีตกทอดทางอักษรศาสตร์มานานหลายศตวรรษคือการอ่านและวิจารณ์วรรณกรรมด้วยความรู้สึกส่วนตัว อีกทั้งประเมินคุณค่าของงานว่าดีถ้าเคารพยึดถือ “แม่แบบ”

วรรณคดีกับสังคม: ประวัติความเป็นมา

ในอดีตนับแต่สมัยกลางจนถึงยุคคลาสสิกของฝรั่งเศส นักปราชญ์ราชบัณฑิตซึ่งถือเป็นกลุ่มคนที่มีความรู้ในสังคมมักมีทัศนะต่อวรรณคดีว่าเป็นเรื่องของศิลปะการเขียน ไม่ว่าจะเป็นบทหรือร้อยกรองที่ใช้ภาษาและฉันทลักษณ์ที่งดงามในยุคแรก ๆ หรือร้อยแก้วที่สละสลวยในยุคต่อมา ดังนั้นถ้าจะศึกษาและวิจารณ์งานชิ้นใด ก็จะพิจารณาภาษาที่ใช้ตลอดจนรูปแบบในการแสดงออกทางวรรณศิลป์เป็นหลัก นอกไปจากนี้ก็จะประเด็นเรื่องการถ่ายทอดแบบจำลองความเป็นจริง (*mimésis*)² และความสามารถในการสร้างสรรค์เฉพาะตัวของกวีหรือนักเขียน และถ้านักประพันธ์คนใดจะมีความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ในวงการ ก็มักจะเป็นการแสวงหารูปแบบการแสดงออกที่แปลกใหม่นอกเหนือไปจากกฎเกณฑ์และ “แม่แบบ” ที่บัญญัติไว้เดิม ยกตัวอย่างการสร้างฉันทลักษณ์

1. อ่านเพิ่มเติมใน Jean Filliozat, “ตะวันออกศึกษาและมนุษยศาสตร์”, กรรณิชาจารย์แสง แปลจาก “L'Orientalisme et les sciences humaines” (ตีพิมพ์ใน Cinquante ans d'orientalisme français, Bulletin de la Société des Etudes Indochinoises, n 4, 1951, pp. 561-574) ใน กรรณิชา 2542.

2. ความคิดเรื่องวรรณคดีคือการถ่ายทอดแบบหรือการจำลองความเป็นจริงมาจากอริสโตเติล นักปราชญ์ชาวกรีก ผู้เป็นนักทฤษฎีสุนทรียศาสตร์คนแรก ๆ ของโลกตะวันตก ในผลงานชื่อ *La Poétique* เมื่อ 353 ปีก่อนคริสตกาล และนำมาศึกษากันในหมู่นักปราชญ์ฝรั่งเศสในยุค “ฟื้นฟูศิลปวิทยาการกรีกและโรมัน” (*Renaissance*)

อย่างใหม่ในแวดวงกวีนิพนธ์ฝรั่งเศสในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 แม้เนื้อหาในงานวรรณกรรมจะเข้าใกล้และสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นจริงมากขึ้นก็ตาม เช่น บทกวีของร็องซาร์ด (Ronsard) และข้อเขียนทางปรัชญาของม็องแตญ (Montaigne) จนกระทั่งถึงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ทักษะที่มีต่อวรรณคดีก็ยังไม่เปลี่ยนแปลง ในแวดวงอักษรศาสตร์ยังคงถือว่ากิจกรรมทางวรรณศิลป์เป็น “ของเล่น” และเป็นผลิตผลเพื่อความบันเทิง จำกัดวงอยู่แต่เฉพาะในหมู่ขุนนางชั้นสูงผู้มีวัฒนธรรมและชนชั้นกลางที่มีการศึกษา

ช่วงสมัยการปฏิวัติฝรั่งเศสปี ค.ศ. 1789 เป็นช่วงเวลาสำคัญในประวัติศาสตร์ความคิดและสังคมของฝรั่งเศส นับแต่นั้นมา ทักษะเรื่องสังคม (le social) เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสังคมและประวัติศาสตร์จะเป็นกระแสความคิดหลัก ทั้งจะให้ความสำคัญกับกิจกรรมและกระบวนการแสดงออกทางวัฒนธรรมของสมาชิกในสังคมขยายวงกว้างไปถึงคนธรรมดาสามัญ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมในหลาย ๆ ด้านมีส่วนหนุนช่วยให้แวดวงวรรณกรรมขยายตัวและขยายวงกว้างขึ้นไม่ว่าจะเป็นในส่วนผู้ผลิต (ผู้เขียนและผู้ตีพิมพ์) และผู้รับ (คนอ่าน) โดยเฉพาะจำนวนผู้อ่านนอกเขียนได้ที่เพิ่มมากขึ้นจากนโยบายขยายความรู้ให้ประชาชนด้วยการศึกษาภาคบังคับ และความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีการพิมพ์ทำให้ผลิตสิ่งพิมพ์ได้มากขึ้นสนองความต้องการของผู้อ่านที่เพิ่มปริมาณ ที่น่าสนใจคือกิจกรรมทางวรรณกรรมไม่ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะกลุ่มผู้รู้ทางอักษรศาสตร์ “พวกผู้ดีทางวัฒนธรรม” (aristocratie de la culture) อีกต่อไป นักเขียนเริ่มมีสถานภาพทางสังคมที่ชัดเจนหลังจากอยู่ในระบบ “ผู้อุปถัมภ์” (le mécénat) ภายใต้การกำกับของราชสำนักหรือขุนนางชั้นสูงมานานหลายศตวรรษ ผู้อ่านก็ไม่ได้จำกัดวงผูกขาดโดยกลุ่มเจ้านายใน salon เพียงกลุ่มเดียว จะมีนักวิจารณ์ทั้งจากหน้าหนังสือพิมพ์และจากวงวิชาการ ส่วนในมหาวิทยาลัย เพิ่งจะเริ่มมีการตั้งตำแหน่งอาจารย์ประจำสอนวิชาวรรณคดีในยุคปฏิรูป (la Restauration) ช่วงปีค.ศ. 1815 และยังไม่มีชั้นเรียนวรรณคดีในระดับมัธยมศึกษา³

3. อ่านเพิ่มเติมใน P. Barbéris, “La Sociocritique”, in Introduction aux méthodes critiques pour l'analyse littéraire, Paris: Dunod, 1999, pp. 121-2.

กระแสการตื่นตัวที่มีต่อวัฒนธรรมใหม่ได้แพร่ขยายเข้ามาในแวดวงคนวรรณกรรม แม้การอภิปรายถกเถียงจะยังจำกัดวงกันอยู่ในกลุ่มนักเขียน นักวรรณคดีและนักวิจารณ์⁴ ในประเด็นการตั้งคำถามหาเหตุผลในการเขียนหนังสือ เรื่องวิธีการเขียนว่าจะเขียนอย่างไร และวรรณคดีที่แท้คืออะไร คำตอบต่อคำถามเหล่านี้มีอยู่ในงานของนักคิดนักเขียนคนสำคัญแต่เริ่มต้นศตวรรษ เริ่มจากมาตาม เดอ สแตลท์ (Madame de Staël) และชาโตบริย็องด์ (Chateaubriand) มาตาม เดอ สแตลท์เป็นนักคิดนักวิชาการเชี่ยวชาญเรื่องวัฒนธรรมเยอรมัน และได้รับอิทธิพลทางความคิดจากม็องเตสกีเยอ (Montesquieu)⁵ ในหนังสือ *De la littérature considérée dans ses rapports avec les institutions sociales* (วรรณกรรมศึกษาในส่วนที่สัมพันธ์กับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม) ตีพิมพ์ปี ค.ศ. 1800 ผู้เขียนกล่าวไว้ในบทเกริ่นนำว่า “ข้าพเจ้าประสงค์จะศึกษาว่า สถาบันศาสนา ขนบประเพณีความเชื่อและกฎหมาย มีอิทธิพลอย่างไรต่อวรรณคดี และในทำนองเดียวกันงานวรรณกรรมส่งอิทธิพลอย่างไรต่อสถาบันศาสนา ขนบประเพณีความเชื่อและกฎหมาย ในภาษาฝรั่งเศส กฎเกณฑ์ว่าด้วยศิลปะการเขียนและหลักต้นแบบว่าด้วยรสนิยมที่ดีได้มีบัญญัติไว้แล้วโดยไม่มีอะไรชวนให้ต่อเติมอีก แต่ดูเหมือนว่ายังไม่มีใครทำการศึกษาวิเคราะห์ปัจจัยทางจริยธรรมและการเมืองซึ่งมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนทัศนะทางวรรณกรรมไว้มากพอ อีกทั้งยังไม่เคยมีการศึกษาว่าความรู้สึกนึกคิดของเราพัฒนาไปอย่างไรจากการอ่านวรรณคดีชิ้นเอกทุกประเภทของนักเขียนนับแต่โฮเมอร์ จนถึงยุคนี้”⁶

4. ก่อนหน้านั้นประมาณหนึ่งศตวรรษ ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในประวัติวรรณคดีฝรั่งเศส เกิดข้อพิพาทระหว่างนักวรรณคดีรุ่นเก่าและรุ่นใหม่ -la querelle des Anciens et des Modernes- ว่าด้วยเรื่องศิลปะในการเขียน โดยคนรุ่นเก่าให้ยึดถือ “แม่แบบ” ตลอดจนกฎเกณฑ์ที่ตายตัวเป็นหลัก เป็น “วิวาทะ” ที่จำกัดวงแคบอยู่ในหมู่นักวรรณคดีชั้นสูง

5. ม็องเตสกีเยอ ปราชญ์คนสำคัญในคริสต์ศตวรรษที่ 18 ที่เรียกกันว่ายุคแห่งแสงสว่าง (le siècle des lumières) เสนอให้ศึกษาสังคมอย่างเป็นระบบโดยเน้นที่สถาบันกฎหมาย ใน *De l'esprit des lois* (ค.ศ. 1748) ผลงานชิ้นสำคัญที่ยังคงเป็นตำรา “แม่แบบ” จนถึงทุกวันนี้

6. “Je me suis proposé d'examiner quelle est l'influence de la religion, des moeurs et des lois sur la littérature , et quelle est l'influence de la littérature sur la religion, les moeurs et les lois. Il existe, dans la langue française, sur l'art d'écrire et sur les principes

หนังสือเล่มนี้ผู้เขียนได้แรงบันดาลใจจาก *De l'esprit des lois* โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับที่มีองเทสกีเยอนำมาศึกษาสถาบันกฎหมายว่าววรรณคดีมีสถานะและสัมพันธ์อย่างไรกับสังคม จากการศึกษาความหลากหลายและวิวัฒนาการของวรรณคดีตะวันตกในบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมในแต่ละช่วง ผู้เขียนเสนอไว้ชัดเจนว่าวรรณกรรมในแต่ละยุคผันแปรไปตามสังคมตามวิวัฒนาการความคิดเรื่องเสรีภาพ ประวัติศาสตร์ความคิดและกลไกทางการเมือง ตลอดจนความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ วรรณกรรมในราชสำนักของฝรั่งเศสในช่วงนี้มักใช้แนวการเขียนประเภทเสียดสีหรือไม่ก็มีน้ำเสียงขมขื่น เนื่องจากอยู่ในบริบทที่หยุดนิ่งและผู้เขียนมองไม่เห็นการเคลื่อนไหวในประวัติศาสตร์ แต่นับจากการปฏิวัติฝรั่งเศสเป็นต้นมา ววรรณคดีเริ่มแสดงออกถึงความสัมพันธ์กับสถาบันต่าง ๆ ในสังคม มาตามเดอส์แดท์ส์ให้ความสำคัญกับรูสโซ (Rousseau) ว่าเป็นนักเขียนที่ประกาศตัวปฏิเสธระบบเก่าและเรียกร้องสังคมใหม่ เป็นกรณีศึกษาเรื่องวิวัฒนาการความคิดเรื่องเสรีภาพในสังคมฝรั่งเศส ซึ่งเป็นกระแสหลักในหมู่นักคิดนักเขียนในยุคใหม่ (คือยุคต้นศตวรรษ) แนวคิดและแนวการศึกษาที่น่าสนใจอีกประเด็นหนึ่งในงานเขียนชิ้นนี้คือบทสรุปที่ว่าถ้าจะศึกษาวรรณกรรมและรูปแบบการแสดงออกในสมัยนั้น จะยึดถือแต่เฉพาะ “แบบ” (modèle) ของวรรณกรรมฝรั่งเศสอย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องจัดวางประเด็นที่ศึกษาไว้ในบริบทวัฒนธรรมยุโรปซึ่งมีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน

ทัศนะของมาตาม เดอ สแดท์ส์ที่มีต่อศิลปินนักเขียนในสังคมสมัยใหม่มีว่า “ผลงานอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ล้วนมีที่มาจากความรู้สึกเจ็บปวดต่อชะตากรรมที่ตนไม่อาจฝันและทำให้เต็มเต็มได้ โดยมากพวกคนธรรมดา ๆ มักพอใจอยู่กับการใช้ชีวิตไปในแนวเดียวกัน... แต่คนจำพวกที่มีจิตวิญญาณ อารมณ์ความรู้สึกและพฤติกรรมที่ละเอียดอ่อนมักเกิดแรงบันดาลใจจากความมุ่งมั่นที่

du goût, des traités qui ne laissent rien à < désirer; mais il me semble que l'on n'a pas suffisamment analysé les causes morales et politiques, qui modifient l'esprit de la littérature. Il me semble que l'on n'a pas encore considéré comment les facultés humaines se sont graduellement développées par les ouvrages illustres en tout genre, qui ont été composés depuis Homère jusqu'à < nos jours, “Madame de Staël, Discours préliminaire, *De la littérature*, Genève: Librairie Droz, 1959, p. 17.

จะหลีกเลี่ยงพ้นจากรูปแบบกฎเกณฑ์ที่ขีดวงจำกัดจินตนาการของพวกเขา”⁷ ทศวรรษนี้สอดคล้องกับแนวความคิดของชาโตบริย็องต์ นักเขียนต้นกำเนิดแนวโรแมนติกคนสำคัญ ในความเรียงศึกษาอิทธิพลของวิถีชีวิตแบบฝรั่งเศสและวัฒนธรรมแบบคริสเตียนที่มีต่อคนฝรั่งเศสเรื่อง *Le génie du christianisme* (ค.ศ. 1800) ชาโตบริย็องต์เขียนไว้ว่าคนที่เกิดในสังคมสมัยใหม่มีชีวิตอยู่ด้วยความรู้สึกขาดและตระหนกอยู่ตลอดเวลาว่าตนไม่อาจลิขิตชีวิตทั้งหมดด้วยตัวเองได้ นักเขียนซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มชนที่มีจิตวิญญาณละเอียดอ่อนจะเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้สึกขัดแย้งดังกล่าวลงในงานเขียนพร้อม ๆ กับที่แสวงหารูปแบบใหม่ในการแสดงออกซึ่งเนื้อหาใหม่ ด้วยว่าไม่มีรูปแบบทางวรรณศิลป์ใดที่คงทนถาวร ไม่เปลี่ยนแปลง เสรีภาพของนักเขียนจึงอยู่ที่การไม่ยึดติดกับรูปแบบและเนื้อหาอย่างเดิม ๆ ทั้งนี้เพราะคนยุคใหม่ย่อมมีอารมณ์ความรู้สึกอย่างใหม่จากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงในสังคม แนวคิดนี้นำไปสู่บทสรุปที่ว่าเมื่อจะศึกษาทำความเข้าใจกับผลงานของนักเขียนคนใดคนหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือกระแสใดกระแสหนึ่ง ก็จะต้องศึกษาปัจจัยความสัมพันธ์ที่มีกับสถาบันและโครงสร้างของสังคมในยุคสมัยที่นำมาศึกษา

โดยภาพรวม ทศวรรษดังได้กล่าวมาแล้วนี้คือการมองวรรณกรรมในมิติทางประวัติศาสตร์และสังคมซึ่งจะกลายเป็นกระแสความคิดหลักในวงวรรณกรรมฝรั่งเศสนับแต่ช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เราจะอ่านพบแนวคิดเช่นนี้ทั้งจากงานวรรณกรรมและจากความเรียงในหน้าหนังสือพิมพ์ฝีมือนักคิดนักวิจารณ์สมัยนั้น ดังเช่นในปี ค.ศ. 1806 Louis Bonald (ค.ศ. 1752-1806) นักเขียนแนวการเมืองเสนอบทความว่าด้วยการแยกประเภทวรรณกรรมชั้นดีและเลวออกจากกันในวารสาร *Mercure de France* และเขียนประโยคคมตะขิงการวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมยังคงนำมาใช้อ้างอิงกันจนถึงทุกวันนี้ว่า “วรรณคดีคือการแสดงออกของสังคม”⁸ หรือ Ernest Renan (ค.ศ. 1823-1892) นักคิด

7. “Ce que l'homme a fait de plus grand, il le doit au sentiment douloureux de l'incomplet de sa destinée. Les esprits médiocres sont, en général, assez satisfaits de la vie commune...; mais le sublime de l'esprit, des sentiments et des actions doit son essor au besoin d'échapper aux bornes qui circonscrivent l'imagination...”, Madame de Staël, *De la littérature*, op cit; pp. 183-184.

8. “La littérature est l'expression de la société.”

นักวิจารณ์หัวก้าวหน้าในกระแสวรรณกรรมกับสังคมช่วงกลางศตวรรษที่เสนอประเด็นไว้ว่าวรรณกรรมที่แท้จริงของยุคสมัยคืองานเขียนที่ให้ภาพและแสดงออกซึ่งสังคมในยุคสมัยนั้น ดังนั้นเมื่อจะศึกษาความงามของงานชิ้นใด ก็ไม่อาจพิจารณาแยกไปจากสังคมที่เป็นแหล่งกำเนิดของงานชิ้นนั้น

ในแวดวงนักเขียน เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงทางความคิดครั้งใหญ่ต่อการสร้างงานโดยเฉพาะในประเด็นที่ว่าเขียนหนังสือทำไมและจะเขียนอย่างไร ภาพของคนที่ปรากฏในงานเขียนไม่ใช่ภาพมนุษย์ที่เป็นสากล ไม่สัมพันธ์กับกาลเวลาและสถานที่อีกต่อไป ความคิดพื้นฐานที่มาของการเปลี่ยนแปลงนี้อยู่ตรงที่ว่าชีวิตมนุษย์ต้องสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ นักเขียนรุ่นใหม่มักเห็นสอดคล้องกันว่าเขียนงานเพื่อแสวงหาคำตอบให้กับคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของตนในฐานะปัจเจกบุคคลกับโลกที่ตนใช้ชีวิตอยู่ และในฐานะมนุษย์ที่มีพัฒนาการจากการใช้ชีวิตอยู่ในสังคม นักเขียนรุ่นแรกของศตวรรษอย่างสตังดาล (Stendhal) เสนอประเด็นเรื่องการเขียนงานในรูปแบบและเนื้อหาใหม่ไว้ในความเรียงหลายต่อหลายชิ้น และสรุปทัศนะที่มีต่องานวรรณกรรมไว้ในคำนำนวนิยายชิ้นเอกเรื่อง *Le Rouge et le Noir* (ค.ศ. 1830) ว่า “นวนิยายเป็นกระจกส่องสะท้อนอยู่บนเส้นทางสายใหญ่”⁹ ส่วนบัลซัค (Balzac) นักเขียนคนสำคัญร่วมสมัยเมื่อจะเสนอผลงานชิ้นเอกเรื่อง *La Comédie humaine* (ค.ศ.1842) ก็ตั้งปณิธานไว้ในบทนำว่า (ในการเขียนงานนี้) “สังคมฝรั่งเศสมีบทบาทเป็นนักประวัติศาสตร์ ส่วนข้าพเจ้าก็จะเป็นแต่เพียงเลขานุการ... ขณะรวบรวมเหตุการณ์สำคัญ ๆ ว่าด้วยอารมณ์ของมนุษย์ ขณะวาดภาพตัวละคร ขณะเลือกเหตุการณ์สำคัญของสังคม ขณะเสนอตัวละครที่เป็นแบบจำลองของมนุษย์ในหลายประเภท ข้าพเจ้าคงจะสามารถเขียนถึงประวัติศาสตร์ที่นักประวัติศาสตร์หลายต่อหลายคนลืมเขียนถึง นั่นคือหน้าประวัติศาสตร์ว่าด้วยวิถีชีวิตและความรู้สึกนึกคิด”¹⁰

9. “Le roman est un miroir qui se promène sur une grande route.”

10. “La société française allait être l'historien, je ne devais être que le secrétaire... en rassemblant les principaux faits des passions, en peignant des caractères, en choisissant les événements principaux de la Société, en composant les types par la réunion des traits de plusieurs caractères homogènes, peut-être pouvais-je arriver à écrire l'histoire oubliée par tant d'historiens, celle des mœurs.”

ด้วยทัศนะมุมมองเช่นนี้ จึงเกิดแนวการเขียนใหม่ในวงวรรณกรรมคือ แนวเรียลลิสต์ (le réalisme) โดยถือว่าวรรณกรรมคือภาพสะท้อนความเป็นจริง (le reflet du réel) นักวรรณคดีศึกษาให้นิยามแนววรรณกรรมประเภทนี้ ปรากฏในวงวรรณกรรมฝรั่งเศสช่วงกึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 นี้ว่า la littérature du reflet จากทัศนะผู้บันทึกเหตุการณ์ชีวิตและความเป็นไปใน สังคมจะพัฒนาไปสู่แนวคิดที่ว่านักเขียนคือผู้ทำหน้าที่ร้องทุกข์โดยอาศัยงาน เขียนของตนเป็นพยานหลักฐานบอกกล่าวความอยุติธรรมในสังคมของนักเขียน เอกฝรั่งเศสในช่วงครึ่งหลังของศตวรรษอย่างวิกตอร์ อูโก และเอมิล โซลา¹¹

การเคลื่อนไหวในแวดวงวรรณกรรมนี้ยังได้รับอิทธิพลจากกระแสการนำ เสนอทฤษฎีทางสังคมใหม่ ๆ มาเป็นปัจจัยประกอบ ในช่วงกลางศตวรรษ Hippolyte Taine (ค.ศ. 1828-1893) นักทฤษฎีสังคม (ซึ่งอาจเรียกได้ในภาษา วิชาการปัจจุบันว่าเป็นนักสังคมวิทยา) ตีพิมพ์ผลงานศึกษานิทานอีสปของลา ฟองแตน (*La Fontaine et les fables*) ในปี ค.ศ. 1853 เสนอสมมติฐาน ใหม่ในการศึกษาว่าจะต้องให้ความสำคัญกับปัจจัยสามประการที่มีอิทธิพลต่อ พฤติกรรมของปัจเจก กล่าวคือ ชาติพันธุ์ (la race) สภาพแวดล้อมทางสังคม (le milieu) และยุคสมัย (le moment) ตัวนักเขียนและผลงานไม่ได้เกิดขึ้น มาลอย ๆ แต่เป็นผลิตผลที่ได้รับอิทธิพลจากปัจจัยดังกล่าว งานเขียนถือได้ว่าเป็นผลิตผลทั้งทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นทั้งภาพสะท้อนสังคม (reflet) แต่ ในขณะเดียวกันก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงด้วย เพราะนัก- เขียนทั้งทำหน้าที่ “บันทึก” และ “สร้าง” งานใหม่ แนวคิดของ Taine ในยุคนั้นวิพากษ์แนวการศึกษาและวิจารณ์วรรณกรรมด้วยรสนิยมส่วนตัวของพวกเขา “ผู้ดีทางวัฒนธรรม” ที่เรียกกันว่า l'impressionisme mondain ตลอดจนรวม ไปถึงการประเมินคุณค่าของงานว่าดีถ้าเคารพยึดถือ “แม่แบบ” (l'idéalisme dominant) อันเป็นแนวหลักของการวิจารณ์วรรณกรรมในยุคคลาสสิกที่ยังคง

11. และพัฒนาไปเป็นแนวสังคมนิยม (le réalisme socialiste) ของสำนักความคิด มาร์กซิสต์ที่ถือเอางานวรรณกรรมเป็นเครื่องมือต่อสู้กับความอยุติธรรมของสังคม ในประเทศรัสเซีย หลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบสังคมนิยมในช่วงต้นศตวรรษที่ยี่สิบ ด้วยความ คิดที่ว่าวรรณกรรมไม่ได้เป็นแต่เพียงผลผลิตของยุคสมัย แต่อาจสร้างผลสะท้อนเปลี่ยนแปลง ประวัติศาสตร์ได้

ยึดถือกันอยู่ในสมัยนั้น

แนวคิดหลักสองกระแสที่มีอิทธิพลต่อการศึกษาวรรณกรรมทั้งในวงกว้าง และวงแคบคือแนวคิดปฏิฐานนิยม (positivisme) และแนวคิดมาร์กซิสต์ ในช่วงกึ่งหลังของศตวรรษ Auguste Comte (ค.ศ. 1798-1857) นักปรัชญา และนักทฤษฎีสังคมเป็นผู้เสนอแนวคิดให้ศึกษาโลกและค้นหาความเป็นจริงด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เขาเสนอให้ศึกษาสังคมด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นปรากฏการณ์ มาแยกแยะ วิเคราะห์หาผลสรุปอย่างเป็นทวิสัย ส่วน Karl Marx เป็นผู้นำในการศึกษาโครงสร้างพฤติกรรมมนุษย์ในสังคม โดยจัดแบ่งเป็นสองระบบ คือส่วนที่เป็นโครงสร้างส่วนบนว่าด้วยระบบความคิด ทางสังคมทางการเมืองและวัฒนธรรม และโครงสร้างส่วนล่างว่าด้วยสถาบันที่เกี่ยวข้องกับชีวิตทางวัตถุและการผลิตของมนุษย์

แนวคิดปฏิฐานนิยมที่ปรากฏใช้แพร่หลายในวงวรรณคดีฝรั่งเศสช่วงต้นศตวรรษที่ยี่สิบคือการรวบรวมข้อมูลปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิตผลงานทั้งหมดเพื่อนำมาศึกษาอย่างเป็นระบบโดยปราศจากอคติของตัวผู้ศึกษา ส่งผลให้การศึกษาวรรณคดีในฝรั่งเศสพัฒนาเป็น “ศาสตร์” Gustave Lanson บรรณารักษ์วิชาประวัติศาสตร์วรรณคดีเป็นผู้เสนอให้ปฏิรูปการศึกษาวรรณคดีศึกษาซึ่งพัฒนาไปอย่างเชื่องช้าเมื่อเปรียบเทียบกับวรรณคดีศึกษาในเยอรมัน¹² โดยให้จัดระบบการเรียนการสอนวรรณคดีในสถาบันอุดมศึกษาขึ้นใหม่ วิธีการศึกษาของ Taine ในศตวรรษก่อนก็ได้รับการวิพากษ์ว่าเป็นการนำวิธีการศึกษาโลกธรรมชาติมาอธิบายปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมโดยไม่ได้ปรับปรุงให้สอดคล้องกับความซับซ้อนและลักษณะเฉพาะของความเป็นวรรณศิลป์อย่างพอเพียง

12. ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 วรรณคดีศึกษาในเยอรมันได้รับการยอมรับว่าเป็น “ศาสตร์” และมีรากฐานที่มั่นคงในสถาบันอุดมศึกษา มีการผลิตผลงานทางวิชาการและจัดสัมมนาอภิปรายมาโดยตลอด ในขณะที่ในฝรั่งเศส การเรียนการสอนวรรณคดียังจัดอยู่ในชั้นเรียนที่มุ่งเน้นเรื่องภาษาฝรั่งเศส อ่านเพิ่มเติมใน Yves Chevreil, *La recherche en littérature*, Paris : PUF, 1994, p. 15.

วรรณคดีศึกษาในฝรั่งเศส

กุสตาฟ ล็องซ็อง (Gustave Lanson) ปรมาจารย์ผู้สอนวิชาวรรณคดี เป็นผู้เสนอให้จัดทำหลักสูตรและจัดการเรียนการสอนวรรณคดีในระดับอุดมศึกษา Lanson นั้นได้ชื่อว่าเป็นนักวิชาการวรรณคดีผู้ริเริ่มมีมติการศึกษา "นักเขียนและผลงาน" (*l'homme et l'oeuvre*) เขาสานต่อแนวคิดของ Taine ให้เป็นระบบมากขึ้นโดยนำชีวิตของนักเขียนทั้งในแง่ส่วนตัวและในหน้าที่สัมพันธ์กับสังคมมาศึกษาและอธิบายงานวรรณกรรม ข้อชวนสังเกตต่อการเริ่มศึกษาวิจัยวรรณคดีอย่างจริงจังในต้นศตวรรษนี้มีว่าวรรณคดีศึกษาไม่ได้เป็นศาสตร์เอกเทศ ที่มีแนวคิดและวิธีการศึกษาเฉพาะตัว แต่เป็นแขนงวิชา "เปิด" และสัมพันธ์กับการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ในแขนงอื่น ๆ เช่น นิรุกติศาสตร์ ปรัชญา และประวัติศาสตร์ อันเป็นมรดกทางความคิดจากมาตาม เดอ แสตท์ล ส่วนแนวการอ่านวรรณคดีในเชิงประวัติ(ศาสตร์)จะใช้วิธีการปฏิฐานนิยม ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียน ผลงานและยุคสมัย ปรากฏในรูปของการศึกษาประวัติผู้เขียนผนวกกับประวัติกำเนิดแหล่งที่มาของตัวงาน แนวการศึกษานี้เองคือที่มาของวิชาประวัติวรรณคดี ในปี ค.ศ. 1909 Lanson เสนอให้แบ่งการศึกษาประวัติวรรณคดีออกเป็นสองแนวทาง คือศึกษากระบวนการว่าด้วยการผลิตผลงาน นับแต่การค้นคว้าประวัติความเป็นมาของงาน โลกส่วนตัวของนักเขียน พัฒนาการและการสร้างสรรค์ทางวรรณศิลป์ เป็นวิชา *histoire de la littérature* ส่วนอีกแนวหนึ่งคือการศึกษาปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมในสังคม ว่าด้วยความเคลื่อนไหวในแวดวงวรรณกรรม ระบบการผลิตการเผยแพร่ กลุ่มผู้อ่าน และเรื่องราวของนักเขียนในส่วนที่สัมพันธ์กับสังคมและยุคสมัย เป็นวิชา *histoire littéraire* ซึ่งจะพัฒนาไปเป็นการศึกษาวรรณคดีเชิงสังคมในเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าข้อเสนอนี้ถูกทั้งค้างไว้และไม่ได้มีการผลักดันให้เป็นจริงในทางปฏิบัติจนกระทั่งเกิดกระแสเคลื่อนไหวในวงวิชาการช่วงกึ่งหลังของศตวรรษ

หลังจาก Gustave Lanson แล้ว มีนักวรรณคดีศึกษารุ่นต่อมาที่เสนอแนวทางการศึกษาใหม่ ๆ อย่างเช่น Albert Thibaudet ผู้ศึกษาประวัติ

วรรณกรรมในบริบททางสังคมและประวัติศาสตร์ ผลงานของเขาเรื่อง *Histoire de la littérature française de 1789 jusqu'à nos jours* ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1937 เสนอให้จัดรุ่นของนักเขียนตามช่วงเวลาในประวัติศาสตร์เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างนักเขียนกับบริบททางสังคม เช่นเดียวกับเรื่อง *Les générations littéraires* ผลงานของ Henri Peyre ในปี ค.ศ. 1948 งานศึกษาทั้งสองเล่มนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นงานบุกเบิกแนวการศึกษาสังคมวิทยาในวรรณกรรมก่อนจะปรากฏวิชานี้ในหลักสูตรอุดมศึกษาอย่างเป็นทางการ ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ในปี ค.ศ. 1947 Jean-Paul Sartre นักคิดนักเขียนต้นตำรับปรัชญาอัตถิภาวนิยมในฝรั่งเศสตีพิมพ์ผลงานเรื่อง *Qu'est-ce que la littérature?* ("วรรณกรรมคืออะไร") เสนอทัศนะที่ว่าวรรณกรรมคือผลพวงของยุคสมัยและหน้าที่ของนักเขียนคือเขียนหนังสือเพื่อปลุกจิตสำนึกของผู้อ่าน กล่าวได้ว่า ทัศนะนี้สานต่อและพัฒนาแนวคิดของนักเขียนในยุคกึ่งหลังของศตวรรษก่อน ทั้งได้รับการขานรับจากแวดวงปัญญาชนฝ่ายซ้ายของฝรั่งเศสในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองซึ่งได้รับอิทธิพลจากสำนักความคิดมาร์กซิสต์ทั้งในเชิงอุดมการณ์และวิชาการ

แนวคิดจากสำนักมาร์กซิสต์นับว่ามีอิทธิพลต่อวงการวรรณคดีศึกษาฝรั่งเศสในมิติการศึกษาเชิงสังคมมากที่สุดทั้งในแง่ทฤษฎีและวิธีการศึกษา Louis Althusser (ค.ศ. 1918-1990) นักทฤษฎีมาร์กซิสต์คนสำคัญสานต่อแนวคิดมาร์กซ์ในการศึกษาโครงสร้างส่วนบน และเสนอประเด็นไว้ว่าสถาบันวรรณกรรมนับเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมที่เป็นเครื่องมือสะท้อนถ่ายโครงสร้างอุดมการณ์ของรัฐ (*appareil idéologique d'état*) ซึ่งมักเรียกกันย่อ ๆ ว่า AIE นอกจาก Althusser แล้ว Géorg Lukàcs นักทฤษฎีสุนทรียศาสตร์มาร์กซิสต์เชื้อสายฮังการีก็นับว่าเป็นผู้บุกเบิกแนวทางวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมในยุคเริ่มแรก Lukàcs เสนอผลงานทั้งทางทฤษฎีและวิวิธวิเคราะห์วรรณกรรมยุโรปไว้มาก โดยเฉพาะงานศึกษานักเขียนแนวเรียลลิสต์ของฝรั่งเศสในศตวรรษที่ 19 เรื่อง *Balzac et le réalisme français* ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นต้นแบบวรรณคดีศึกษาเชิงสังคม

ในช่วงทศวรรษที่ 50 เกิดการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงในวงวิชาการครั้งใหญ่

เมื่อทฤษฎีและแนวคิดโครงสร้างนิยมมีอิทธิพลต่อวงวิชาการภาษาศาสตร์¹³ และ วงวิชาการทางมานุษยวิทยา¹⁴ วงวรรณคดีศึกษาเองก็จะได้รับผลกระทบจากการตื่นตัวทางวิชาการครั้งนี้ โดยเฉพาะในส่วนที่ว่าด้วยมิติการมองความเป็นวรรณกรรมซึ่งจะมีผลต่อแนวทางการศึกษา มุมมองใหม่ถือว่าวรรณกรรมเป็นเรื่อง (ปรากฏการณ์) ทางและของภาษา เมื่อเป็นเรื่องของภาษา ถ้าจะเข้าถึงความเป็นวรรณกรรม ก็จะต้องศึกษาจากระบบโครงสร้างของตัวภาษาเอง ไม่ใช่ศึกษาปัจจัยภายนอกเพื่อจะนำข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ จิตวิทยา และสังคมมาอธิบายตัวงาน ผู้ศึกษาจึงมีหน้าที่วิเคราะห์หาโครงสร้างที่ลงตัวและบทบาทหน้าที่ขององค์ประกอบต่าง ๆ จากตัวงานเอง ไม่ใช่แสวงหาข้อมูลจากภายนอกมาเพิ่มประเด็นการศึกษาเข้าไปอีก ทั้งวรรณคดีศึกษาก็ไม่ใช่เป็นเพียงเรื่องของการอธิบายว่างานชิ้นนั้นมีเนื้อหาและรูปแบบอย่างไรดังที่มักนิยมทำกันจนเป็นประเพณีโดยไม่ได้ศึกษาวิเคราะห์ให้เห็นโครงสร้างที่แท้ของงานอย่างเป็นระบบ ในขณะที่นักวิชาการประวัติศาสตร์และสังคมวิทยาซึ่งเป็นแนววิชาการที่กำลังเติบโตในยุคนั้นเช่นกันมองว่าการศึกษาวรรณคดีในแนวนั้นเป็นได้แต่เพียงการทบทวนว่างานชิ้นนั้นบอกกล่าวอะไร จึงเป็นได้เพียงแบบฝึกหัดในวิชาวาทศิลป์ ไม่ใช่การศึกษาวรรณคดีอย่างเป็นระบบอย่างที่เรียกได้ว่าเป็น “ศาสตร์”

จากประวัติพัฒนาการทางวัฒนธรรมและการศึกษาวรรณคดีในวงวิชาการฝรั่งเศสดังที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าสถานะของวรรณคดีศึกษาเมื่อห้าสิบปีก่อนนั้นอยู่บนทางสองแพร่ง เส้นทางวิชาการสายหนึ่งถูกนักประวัติศาสตร์และนักสังคมวิทยาวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นการศึกษาที่ไม่เป็นระบบ โดยเฉพาะในส่วนที่ว่าด้วยปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมและเรื่องของตัววรรณกรรมเองก็ยังเป็นเพียงการศึกษาเรื่องวาทศิลป์ ในขณะที่บนเส้นทางวิชาการภาษาศาสตร์และวรรณคดีแท้ ๆ นั้น กลับมองว่าแนวการศึกษาวรรณคดีที่ผ่านมา โดยเฉพาะที่

13. จากผลงานของ Ferdinand de Saussure, R. Jakobson และ Noam Chomsky เป็นอาทิ

14. จากผลงานของ Claude Lévi-Strauss ผู้เสนอแนวทางศึกษาโครงสร้างสังคมของกลุ่มชน โดยวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของหน้าที่และบทบาทของปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบในสังคมนั้น

กุสตาฟ ล็องซีองเสนอไว้ให้เป็นหลักสูตรในระดับอุดมศึกษานั้นไม่ได้ทำให้วิชาวรรณคดีศึกษาเป็นศาสตร์ที่เป็นเอกเทศ ที่มีระบบและวิธีการศึกษา (méthode) เฉพาะของตนเอง ฝ่ายแรกเสนอให้นำระบบวิธีการทางสังคมวิทยาและประวัติศาสตร์เข้ามาใช้ในการศึกษา ทำให้วรรณคดีศึกษามีสถานะเป็นศาสตร์ที่ “เปิด” ในขณะที่ฝ่ายหลังเสนอให้ศึกษาตัวบทในมิติทางภาษาและโครงสร้างที่มีระบบในตัวอยู่แล้ว ถ้าจะให้เข้าถึงตัวงาน ต้องเริ่มต้นที่ตัวบทซึ่งเป็นตัวสื่อภาษาที่นักเขียนใช้แสดงออกและจบลงที่ตัวบทโดยไม่ต้องอาศัยข้อมูลจากภายนอกมาทำให้เขว จัดว่าเป็นระบบ “ปิด” ในที่สุด นักวิชาการวรรณคดีเองเลือกเดินไปตามทางทั้งสองสายโดยขึ้นกับทัศนะที่แต่ละคนมีต่องานวรรณกรรม บนเส้นทางสายแรกมักมีนักประวัติศาสตร์และนักสังคมวิทยาร่วมเดินทางไปด้วย จนมักถูกโจมตีเสียดย่อย ๆ ให้ผู้ศึกษาตัดสินใจเลือกให้ชัดเจนระหว่าง “ประวัติศาสตร์ศึกษา” หรือ “วรรณคดีศึกษา” ส่วนเส้นทางสายที่สองมักเป็นทางเลือกของนักวรรณคดี(ฝรั่งเศส)ศึกษา (ซึ่งเรียกตัวเองว่าเป็นนักวรรณคดีแท้ เพราะให้ค่ากับความป็นวรรณกรรม -la littérature- เหนืออื่นใด) เป็นการทำงานร่วมกับนักภาษาศาสตร์ หรือไม่ก็อาศัยวิธีการเชิงภาษาศาสตร์หลากหลายเข้ามาสร้างมิติใหม่ ๆ ในการศึกษาวรรณคดี ในช่วงทศวรรษที่หกสิบ กลุ่ม “Nouvelle critique” ซึ่งเป็นนักวิชาการและนักวิจารณ์วรรณคดีรุ่นใหม่เสนอให้ทบทวนทั้งวิธีการศึกษาวรรณคดีในมิติทางวาทศิลป์แบบจารีต และแนวการศึกษา “นักเขียนและผลงาน” ซึ่งนิยมกันอยู่ในระดับอุดมศึกษา อย่างไรก็ตาม แม้จะเกิดวิวาทะข้ามสายมาโดยตลอด นักวิชาการแต่ละสายก็ได้พัฒนาความคิดค้นปรับปรุงทั้งประเด็นและทั้งแนวทางศึกษาไปพร้อม ๆ กัน

ในประวัติการศึกษาค้นคว้าเท่าที่ผ่านมา ประเด็นสำคัญที่ทำให้เกิดวิวาทะในหมู่นักวิชาการในวงวรรณคดีศึกษาด้วยกันเอง เห็นจะเป็นทัศนะที่มีต่อวรรณคดีว่าวรรณคดีคืออะไร อันนำไปสู่การแตกแขนงเป็นแนวทางการศึกษาที่หลากหลายดังกล่าวแล้ว ในวงนักวิชาการวรรณคดีของฝรั่งเศส มีผู้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างถูกต้องไว้ว่านักวรรณคดีเองมักไม่ตั้งคำถามว่าวรรณคดีคืออะไรอย่างแท้จริงเท่าที่ผ่านมา ผู้แสวงหาคำตอบมักจะเป็นนักปราชญ์ เช่น มาตาม เดอ แสตท์ล

ปราชญ์ทางสังคมในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 หรือฌ็อง-ปอล ซาทร์ นักปรัชญาสมัยใหม่ นักวิชาการวรรณคดีส่วนใหญ่มักเสนอทฤษฎีและแนวทางในการศึกษา นับแต่แนวการศึกษาเชิงชีวประวัติ เชิงจิตวิทยาว่าด้วยตัวผู้เขียน ที่ปรากฏในศตวรรษก่อน จนมาสู่แนวจิตวิเคราะห์ แนวโลกทัศน์ทางสังคมและการเมือง แนวโครงสร้างนิยม และศาสตร์แห่งการใช้ภาษา โดยเฉพาะอรรถศาสตร์ สัญลักษณ์ศาสตร์ และลีลาศาสตร์ ในยุคที่วิชาการทางภาษาศาสตร์กำลังเฟื่องฟู ตลอดจนถึงแนวการศึกษาตัวบท การวิเคราะห์วาทกรรม และการศึกษาระหว่างตัวบท ดังที่นิยมกันอยู่ในปัจจุบัน

แนวทางการศึกษาวรรณคดีเชิงสังคม

ตลอดช่วงห้าสิบปีของการเคลื่อนไหวในวงวรรณคดีศึกษาฝรั่งเศส แนวการศึกษาวรรณคดีเชิงสังคมก็ตกอยู่ในกระแสการเปลี่ยนแปลงด้วยเช่นเดียวกัน ในช่วงปี ค.ศ. 1960 แม้จะถูกโจมตีจากกระแสวิจารณ์วรรณกรรมแนวใหม่ว่าให้ความสำคัญที่จะศึกษาบริบทของตัวงานมากกว่าตัวบท (texte) แต่นักวิชาการในสายนี้ก็ยังคงผลิตงานอย่างต่อเนื่อง และแบ่งแยกแนวทางการศึกษาออกเป็นสองแนวทางอย่างชัดเจน คือ *sociologie de la littérature* แปลตามตัวอักษรได้ว่าสังคมวิทยาในวรรณคดี และ *sociocritique* (บางทีก็เรียกกันว่า *sociologie du texte*) สังคมศึกษาในตัวบท

Sociologie de la littérature เป็นการศึกษาปรากฏการณ์ในโลกวรรณกรรมด้วยวิธีการทางสังคมศาสตร์ โดยถือว่าโลกวรรณกรรมเป็นสถาบันทางสังคมสถาบันหนึ่ง จึงเมื่อศึกษากิจกรรมการแสดงออกของสถาบันนี้ จะศึกษาทั้งกระบวนการซึ่งประกอบด้วยปัจจัยหลักสามประการ คือผู้สร้าง ผลงาน และผู้รับ ถ้าศึกษาที่ตัวผู้สร้าง ก็จะศึกษาสถานภาพของคนเขียนหนังสือในโลกวรรณกรรมและในสังคมแต่ละยุคแต่ละสมัย ถ้าศึกษาผลงาน จะศึกษากระบวนการผลิตและสำรวจวิเคราะห์ว่ากว่าจะออกมาเป็นรูปเล่มหนังสือในรูปแบบและเนื้อหาตามที่ปรากฏสู่สายตาผู้อ่าน ต้องผ่านเงื่อนไขของบรรณาธิการ

สำนักพิมพ์ โรงพิมพ์ และระบบการจัดจำหน่ายอย่างไร ถ้าศึกษาเรื่องผู้รับก็จะเน้นเรื่องการรับสาร กลุ่มผู้อ่าน สถานภาพทางสังคมและอิทธิพลในมุกกลับที่มีต่อการผลิตงาน

ในระยะแรกเริ่ม การศึกษาแนวนี้พัฒนามาจาก *histoire littéraire* หรือประวัติโลกวรรณกรรมของกุสตาฟ ล็องซีอง -ก่อนที่จะแตกแขนงออกไปเป็นการศึกษาปัจจัยเฉพาะด้านในเวลาต่อมา โดยภาพรวม ถือกันว่า Robert Escarpit¹⁵ เป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งกลุ่มวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมโดยประกาศตัวผ่านทางงานศึกษา ผลงานที่นับได้ว่าเป็นการประมวลความคิดและวิธีการของนักวิชาการกลุ่มนี้ที่ควรแก่การศึกษาอ้างอิงเป็นตำรา "แม่แบบ" มีดังนี้

1. *Sociologie de la littérature* (ค.ศ. 1958) หนังสือเล่มนี้ตีพิมพ์ในชุด *Que sais-je?* เขียนเพื่อผู้อ่านที่สนใจในวงกว้าง เป็น "คัมภีร์" เล่มน้อยเล่มแรกในวงการวรรณคดีศึกษาที่ใช้วิธีการทางสังคมวิทยา Robert Escarpit ผู้เขียนศึกษาวิเคราะห์สถานะของนักเขียน บทบาทและสถานภาพของหนังสือ และการสนองตอบจากผู้อ่านในสังคมสมัยใหม่ เป็นผลงานศึกษาในยุคแรกเริ่มที่ทำให้ภาพรวมของแนวทางศึกษาเชิงสังคมวิทยาขณะยังไม่ได้แตกแขนงย่อยออกไป

2. *Le littéraire et le social. Elements pour une sociologie de la littérature* (ค.ศ. 1970) เป็นผลงานรวมบทความของนักวิชาการวรรณคดีศึกษาเชิงสังคม โดยมี Robert Escarpit เป็นบรรณาธิการ ศึกษาปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้เห็นภาพโลกวรรณกรรมในฐานะที่เป็นโลกแห่งการติดต่อสื่อสาร เน้นเรื่องแวดวงของหนังสือในฐานะที่เป็นเครื่องมือของคนในสังคมเพื่อติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกัน และหยิบยกวรรณกรรมประเภทติดตลาดที่มียอดผู้อ่านระดับล่างสูง (*littérature de masse*) มาเป็นกรณีศึกษา

3. *Institution de la littérature* (ค.ศ. 1978) ของ Jacques Dubois เป็นตำราพื้นฐานที่นักวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมยอมรับว่ามีเนื้อหาสมบูรณ์และเสนอแนวศึกษาวิเคราะห์ที่หนักแน่น ปูพื้นให้เห็นภาพของโลก

15. Robert Escarpit เป็นหนึ่งในกลุ่มนักวิชาการจากมหาวิทยาลัยบอร์โดซ์ แนวทางการศึกษาของกลุ่มนี้บางครั้งก็เรียกกันว่า *Ecole de Bordeaux*

วรรณกรรมในฐานะที่เป็นสถาบันทางสังคม มีโครงสร้างและกระบวนการแสดงออกเฉพาะตัว อาศัยวิธีการทางสังคมศาสตร์เข้าช่วยในการศึกษากระบวนการผลิต การเผยแพร่และการตอบรับ(จากผู้อ่าน)อย่างเป็นระบบ

ในฝรั่งเศส แนวการศึกษา Sociologie de la littérature เริ่มต้นตัวจริงจังในช่วงปลายทศวรรษที่ 70 เห็นได้จากการตีพิมพ์งานทางทฤษฎีต้นแบบที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดมาร์กซิสต์อยู่หลายชิ้น ในอังกฤษ Raymond Williams นักวิชาการสำนักมาร์กซิสต์คนสำคัญเขียนผลงานเรื่อง *Marxism and Literature* (1977) และผลงานของ Hans Robert Jauss จากสำนักคิดเยอรมันที่เรียกกันว่า Ecole de Francfort ได้รับการแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสในปี ค.ศ. 1978 ให้ชื่อว่า *Pour une esthétique de la réception* งานศึกษาเชิงทฤษฎีชิ้นนี้เสนอแนวทางวิเคราะห์กระบวนการรับสารของผู้อ่านจากตัวบทโดยตรงแทนที่จะมุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางการผลิตและการตอบรับในเชิงสังคมวิทยา โดยถือว่าโลกวรรณกรรมอยู่ที่โลกแห่งถ้อยคำและการแสดงออกทางวรรณศิลป์ แนวคิดนี้ถือได้ว่าเป็นทางเลือกใหม่สำหรับนักวรรณคดีศึกษาฝรั่งเศสที่แยกกลุ่มออกมาศึกษาเรื่องการรับสารโดยเฉพาะ และเรียกแนวการศึกษาของตนว่า Sociologie de la réception et de la communication -สังคมศึกษาในกระบวนการตอบรับและการสื่อสาร นอกจากนี้มีการแตกแขนงการศึกษาไปสู่วรรณกรรมที่ไม่ใช่เป็นงานวรรณศิลป์สายหลัก เช่น วรรณกรรมประเภทสืบสวน วรรณกรรมวิทยาศาสตร์ วรรณกรรมประเภทขายดีติดตลาด เป็นต้น เรียกแนวการศึกษานี้ว่า Sociologie des littératures non-canoniques

นับแต่ทศวรรษที่ 70 จนถึงปัจจุบัน เกิดปรากฏการณ์สำคัญในแวดวงวรรณคดีศึกษาทั้งในวงกว้างและเฉพาะแนวเมื่อมีนักวิชาการจากสาขาอื่น ๆ เสนอทฤษฎีและประยุกต์แนวการศึกษาเฉพาะสาขาเข้ามาใช้วิเคราะห์วิจารณ์ ดังกรณี นักสังคมวิทยาและนักภาษาศาสตร์ สำหรับแนว Sociologie de la littérature นับว่าผลงานของ Pierre Bourdieu นักทฤษฎีสังคมวิทยาก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งในแง่วิธีคิดและวิธีการศึกษา Bourdieu เสนอให้ศึกษาสถานภาพของนักเขียนและประเภทของงานวรรณกรรมบนพื้นฐานโครงสร้างแห่ง

โลกวรรณกรรมในแต่ละยุคสมัยของประวัติศาสตร์วรรณกรรมเอง ไม่ใช่โดยอิงกับยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ และเสนอให้เรียกบริบทการศึกษาวรรณกรรมในแนวนี้ว่า *champ littéraire* ใน “*Le marché des biens symboliques*” อันเป็นบทความบุกเบิก Bourdieu บัญญัติศัพท์คำว่า *biens symboliques* (ทรัพย์สินทางสัญลักษณ์) เพื่อใช้เรียกงานวรรณกรรม ในทัศนะของ Bourdieu การนำโลกวรรณกรรมมาเป็นหัวข้อในการศึกษาอย่างจริงจังนั้นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของสังคมและเป็นแนวทางที่จำเป็นต่อความเข้าใจสังคมในส่วนทั้งหมด งานเขียนของเขาในช่วงหลัง ไม่ว่าจะเป็น *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques* (1982) และ *Les règles de l'art. Genèse et structure du champ littéraire* (1992) เป็นคำตอบให้กับวิวาทะในวงวรรณคดีศึกษาต่อประเด็นเรื่องขอบเขตการศึกษามิติทางสังคมในวรรณคดี และเป็นงานทางทฤษฎีแบบฉบับสำหรับแนวการศึกษาใหม่ที่เรียกกันว่า *sociologie du champ littéraire*

อย่างไรก็ดี ข้อกังขาที่ถูกหยิบยกเป็นประเด็นถกเถียงในแวดวงนักวิชาการวรรณคดีสำหรับการศึกษาเชิงสังคมล้วนเป็นไปในทำนองเดียวกัน กล่าวคือ การนำมิติทางสังคมเข้ามาเป็นบรรทัดฐานในการศึกษาทำให้มีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับการศึกษาเฉพาะปัจจัยภายนอกของตัวงาน (*hors texte*) และลงท้ายด้วยการละเลยมิติทางวรรณศิลป์ตลอดจนความสำคัญของตัวบท นอกจากนี้ นักอื่น ๆ โดยเฉพาะนักสังคมศาสตร์มักถือเอาตัวงานเป็นเพียงข้อมูลหลักฐานที่นำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์สังคม ในทำนองเดียวกับที่มองนักเขียนเป็นแต่เพียงประจักษ์พยานของยุคสมัย ไม่ใช่ปัจเจกบุคคลผู้สามารถกระทำการสร้างสรรค์ในโลกแห่งถ้อยคำซึ่งมีระบบโครงสร้างของตัวเอง แนว *sociologie de la littérature* จึงมักถูกขนานนามกันในวงการว่าเป็น *sociologie du dehors des textes* หรือสังคมศึกษานอกตัวบท

Sociocritique เป็นแนวทางการศึกษาที่ก่อตัวขึ้นเพื่อหาคำตอบให้กับวิวาทะข้างต้น ด้วยทัศนะพื้นฐานที่ว่าตัวบทวรรณกรรมนั้นเป็นโลกอีกโลกหนึ่งที่มีระบบ มีโครงสร้างของตัวเอง การศึกษาร่องรอยทางสังคมจะกระทำได้ดีด้วย

การศึกษาโลกแห่งถ้อยคำนี้เพราะการเลือกกระบวนการทางวรรณศิลป์ ไม่ว่าจะเป็นระดับ ลีลา น้ำเสียงของภาษาตลอดจนประเภทของงานประพันธ์ล้วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมการแสดงออกของมนุษย์ต่อการใช้ชีวิตในสังคม เมื่อศึกษาให้เข้าใจโลกแห่งถ้อยคำนี้ ก็จะเข้าใจความสัมพันธ์ที่วรรณกรรมมีกับสังคม นักวิชาการกลุ่ม Sociocritique จึงค้นคว้าหาแนวทางการศึกษาที่จะเข้าถึงตัวบทวรรณกรรมในมิติดังกล่าว

ในขณะที่วิชาประวัติศาสตร์วรรณคดีแนว *histoire littéraire* นับแต่ต้นศตวรรษที่ยี่สิบได้พัฒนาการศึกษาปรากฏการณ์ทางวรรณกรรม (*faits littéraires*) มาอย่างต่อเนื่อง กล่าวได้ว่าต้นแบบแนวการศึกษาสังคมจากตัวบทอยู่ในงานศึกษาเชิงทฤษฎีของ Géorg Lukàcs ในผลงานชิ้นสำคัญเรื่อง *La théorie du roman* - ทฤษฎีนวนิยาย ตีพิมพ์ภาษาเยอรมันตีพิมพ์ปี 1920 และฉบับแปลภาษาฝรั่งเศสตีพิมพ์ปี 1963 ซึ่งเป็นช่วงที่เกิดการเคลื่อนไหวคึกคักในแวดวงวรรณคดีศึกษาหลังจากเกิดกระแสโครงสร้างนิยม (*structuralisme*) ในวงวิชาการฝรั่งเศส ผู้เขียนเสนอไว้ในวงวรรณกรรม การกำเนิดรูปแบบทางวรรณศิลป์ใหม่ ๆ สัมพันธ์กับวิวัฒนาการทางโครงสร้างของสังคม งานมหากาพย์เป็นรูปแบบการแสดงออกในสังคมกรีกและโรมันในยุคที่มนุษย์ใช้ชีวิตร่วมกันและสัมผัสสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ส่วน “ละครชีวิต” (*drame*) เป็นรูปแบบการแสดงออกทางวรรณศิลป์ของมนุษย์ในสังคมที่มีการเปลี่ยนถ่ายทางวัฒนธรรมและเริ่มตระหนักถึงความไม่ลงรอยระหว่างตนกับสังคม ในขณะที่คนรุ่นใหม่แสดงออกผ่านทางนวนิยาย แบ่งแยกโลกภายนอกและโลกภายในออกจากกันโดยสิ้นเชิง และตัวละคร(เอก)ก็มักเป็นปัจเจกที่มี “ปมปัญหา” ในใจตลอด เป็นคนในสังคมสมัยใหม่จำพวก “แสวงหา” สถานะของตน

ในช่วงต้นทศวรรษที่หกสิบ Lucien Goldmann นักทฤษฎีวรรณกรรมสำนักมาร์กซิสต์แนว *sociocritique* รุ่นแรกของฝรั่งเศสเสนอทฤษฎีวิเคราะห์โครงสร้างทางวรรณกรรม (*structuralisme génétique*) สืบต่อจากแนวคิดจัดวางวรรณกรรมไว้ในบริบททางสังคมในองค์รวมของ Lukàcs ผู้เป็นอาจารย์ Goldmann เสนอไว้ว่าโครงสร้างของงานวรรณกรรมล้วนจำลองหรือถอดแบบโครงสร้างของสังคมในยุคสมัยที่นักเขียนใช้ชีวิตอยู่ นักเขียนจะเป็นผู้

เลือกโครงสร้างและรูปแบบการนำเสนอจนให้สอดคล้องสัมพันธ์กับแวดวงสังคม ตลอดจนสถานะและสำนักทางชนชั้นของตน ผลงานการศึกษาชิ้นสำคัญของ Goldmann เป็นงานวิเคราะห์ปาสกาล (Pascal) นักปรัชญา และราซีน (Racine) นักเขียนบทละครฝรั่งเศสในยุคคลาสสิก ให้ชื่อว่า *Le Dieu caché* ตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1955 ก่อนที่จะเสนองานทางทฤษฎีว่าด้วยสังคมศึกษาในนวนิยายชื่อ *Pour une sociologie du roman* ในปี 1964

นักวิชาการวรรณคดีวิพากษ์แนวการศึกษาเชิงรูปแบบและโครงสร้างของ นักวิชาการสำนักความคิดมาร์กซิสต์ว่ายึดติดอยู่กับทฤษฎีวรรณกรรมแบบ สะท้อนความเป็นจริงของยุคสมัยที่เรียกกันว่า *littérature du reflet* หรือ *mimésis* และไม่ได้มองวรรณกรรมอย่างเป็นโลกเอกเทศ ในช่วงเวลาเดียวกัน Roland Barthes นักวิชาการรุ่นใหม่ได้เสนอแนะให้มีการศึกษาตัวบทในสองมิติ โดยแยกกระแสดการแสดงออกทางวรรณศิลป์ของยุคสมัย (*écriture*) และลีลา การเขียนเฉพาะตัว (*style*) ของนักเขียนในตัวบทเดียวกันออกจากกัน เป็นการ มองนักเขียนทั้งในฐานะเป็นสมาชิกของกลุ่มในสังคมที่มีการเคลื่อนไหว และทั้ง ในฐานะที่เป็นปัจเจกมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผลงานศึกษาของ Barthes ปรากฏอย่างต่อเนื่องตลอดทศวรรษทั้งในรูปบทความชื่อ "*Histoire ou littérature*"¹⁶ และหนังสือ *Degré zéro de l'écriture* ปี 1965, *S/Z* ปี 1970 ข้อเสนอของ Barthes ได้รับการขานรับจากนักวิชาการสายวรรณคดีอย่างยิ่ง คึกคัก นับว่า Barthes เป็นคนแรกที่วิเคราะห์งานวรรณกรรมในมิติทางสังคมไว้ อย่างโดดเด่น เป็นต้นแบบให้มีการพัฒนาการศึกษาและวิเคราะห์วาทกรรม (*analyse de discours*) จนเป็นกระแสหลักในปัจจุบัน

นอกจาก Barthes แล้ว ในกลุ่มนักวิชาการสำนักมาร์กซิสต์เอง ก็มีการ วิพากษ์วิธีการศึกษาวรรณกรรมของนักวิชาการแบบจารีต Pierre Macherey และ Pierre Barbéris นักทฤษฎีวรรณกรรมที่ได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก Hegel และ Lukács เสนอผลงานวิพากษ์ข้อจำกัดของการอ่านตัวบทในมิติ ทางการเมือง โดยชี้ให้เห็นว่าเป็นการนำตัวบทไปใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม

16. ตีพิมพ์ในหนังสือ Roland Barthes, *Sur Racine: Le Seuil*, 1963. อำนบทแปลใน กรรณิกา 2543: 83-105.

แต่เพียงด้านเดียวและละเลยความสำคัญของมิติทางวรรณศิลป์ Macherey วิพากษ์ข้อเขียนของเลนินว่าด้วยผลงานของตอลสตอยและชี้ให้เห็นความซับซ้อนทางความคิดและอุดมการณ์ (idéologie) ในตัวนักเขียนกับการแสดงออกจริง ในตัวงาน *Pour une théorie de la production littéraire* ตีพิมพ์ในปี 1966 ในขณะที่กำลังเกิดกระแสวิพากษ์เรื่องความสำคัญของตัวบทและแนวทางการศึกษาแบบเก่า ๆ

ในช่วงต้นทศวรรษที่ 70 การศึกษาวรรณกรรมเชิงสังคมจากตัวบทเริ่มพัฒนาเป็นแนวทางที่ชัดเจน ในปี 1971 Claude Duchet นักวิชาการวรรณคดีผู้วางรากฐานวิธีคิดและนำเสนองานศึกษาแนวนี้บัญญัติคำว่า socio-critique และตีพิมพ์ *Sociocritique* หนังสือรวมบทความของนักวิชาการที่มีแนวคิดเดียวกันเมื่อปี 1977 แนวทางและความคิดหลักของกลุ่มมีอยู่ว่าเมื่องานวรรณกรรมมีโลก (ภาษา) มีโครงสร้าง แบบแผน ไวยากรณ์และอรรถรสของตนเอง ผู้ศึกษาจึงควรวิเคราะห์กระบวนการแสดงออกทางวาทกรรม (pratique discursive) ในตัวบท โดยอาศัยวิธีการทางภาษาศาสตร์และสังคมวิทยาเข้ามาช่วย บทสรุปจากงานศึกษามีอยู่ว่า นักเขียนมองโลก มองสังคม มองตัวเองอย่างไร ก็จะเลือกแสดงออกด้วยลีลาภาษาที่สอดคล้องกันกับมุมมองของตนเองงานเขียนจึงนับได้ว่าเป็นสื่อกลาง (médiation) บอกกล่าวกระบวนการแสดงออกทางสังคม

ในช่วงนี้ บรรยาการในแวดวงวรรณคดีศึกษาคึกคักและเปิดกว้างจากการเข้าร่วมเสวนาค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการสายอื่น ๆ ซึ่งนำมุมมองและวิธีการศึกษาใหม่ ๆ เข้ามาร่วมศึกษา นอกเหนือจากนักสังคมศาสตร์และนักภาษาศาสตร์แล้ว ในปี 1977 ได้มีการแปลผลงานของ Bakhtine นักทฤษฎีสุนทรียศาสตร์รัสเซียร่วมสมัยกับ Lukács ชื่อ *Marxisme et philosophie du langage* ตันฉบับภาษารัสเซียตีพิมพ์ในปี 1930 ในช่วงที่วรรณคดีศึกษารัสเซียเกิดวิกฤตจากกรณีพิพาทระหว่างนักวิชาการวรรณคดีของรัฐ (สังคมนิยม) กับกลุ่มนักวรรณคดีสายวิเคราะห์ภาษาที่เรียกกันว่าแนว Formalisme ฝ่ายแรกให้ความสำคัญกับวรรณคดีในฐานะเป็นเอกสารพยานหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ฝ่ายหลังปฏิเสธทัศนะนี้และชี้ว่าวรรณคดีมีลักษณะเอกเทศที่ควรแก่การ

ศึกษาวิเคราะห์ในตัวเอง อันที่จริงวิวาทะนี้ก็ยังคงสืบต่อเรื่อยมาในรูปแบบหลากหลาย แต่ประเด็นหลักก็ยังคงเดิม Bakhtine เสนอไว้แล้วตั้งแต่นั้นว่า ระหว่างแนวทางศึกษาสังคมและการเมือง (le social) และแนวทางศึกษาตัววรรณศิลป์แท้ (le littéraire) เหตุใดจึงต้องเลือกให้เด็ดขาดไปแนวใดแนวหนึ่ง เหตุใดจึงไม่ประสานทั้งสองแนวทางมาเป็นการศึกษาเพื่อให้เข้าใจกระบวนการทางประวัติศาสตร์และผลกระทบทางวรรณศิลป์ไปพร้อม ๆ กัน โดยอาศัยวิธีการศึกษาร่วมทางสังคมวิทยา ภาษาศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์

แนวความคิดของ Bakhtine ในช่วงต้นศตวรรษกลายเป็นข้อยุติให้กับวงวิวาทะฝรั่งเศสในช่วงปลายศตวรรษและมักได้รับการอ้างอิงอยู่เสมอจากนักวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมสาย sociocritique นอกจากนี้ ทศนะของ Bourdieu นักสังคมวิทยาที่หันมาให้ความสำคัญกับการศึกษาวรรณกรรมโดยเปิดประเด็นไว้ว่าการแสดงออกทางวรรณศิลป์ก็เป็นกิจกรรมทางสังคมในระนาบเดียวกับดนตรี จิตรกรรมและการละคร (ซึ่งจัดอยู่ในโครงสร้างส่วนบน-AIE) รวมเรียกว่า "วัฒนธรรม" นับว่ามีส่วนช่วยประสานรอยร้าวที่มีอยู่ เปิดทางให้กับการมุ่งศึกษาพฤติกรรมในตัวตนในมิติและบริบทที่หลากหลาย ดังที่แนว Sociocritique กำลังมุ่งไปสู่

ในปี 1985 Pierre V. Zima นักวิชาการเชื้อสายเช็ก หนึ่งในกลุ่มผู้ก่อตั้งตีพิมพ์ผลงานชื่อ *Manuel de sociocritique* ประมวลแนวทางการศึกษาวรรณคดีเชิงสังคมจากวงวิชาการเยอรมัน รัสเซียและฝรั่งเศสในรอบหนึ่งศตวรรษ และสรุปทัศนะที่มีต่อวรรณกรรมไว้ว่าไม่ใช่ภาพสะท้อน (reflet) หรือภาพจำลองโครงสร้างสังคม (homologie) แต่วรรณกรรมสมัยใหม่ หรือความ "ใหม่" ในวรรณกรรมคือสารที่เสนอให้เกิดการตีความ เกิดข้อกังขา (suspçon) ในความคลุมเครือ โดยที่บางครั้งก็เป็นการท้าทาย เสียดสีภาษา สถาบันตลอดจนค่านิยมหลักของสังคมสมัยใหม่ งานวรรณกรรมจึงเป็นผลิตผลที่ช่วยให้มนุษย์สามารถหลีกเลี่ยงไปจากการตกเป็นเครื่องมือของสังคมการจัดการสมัยใหม่ ข้อสรุปนี้บรรจบกับแนวคิดของนักวิชาการวรรณคดีฝรั่งเศสในต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 ผู้วางรากฐานการศึกษาวรรณกรรมกับสังคมดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ในส่วนประเด็นและแนวทางการศึกษา นักวรรณคดีศึกษาแนว socio-

critique ที่มีบทบาทสำคัญของกลุ่มในปัจจุบัน เช่น Claude Duchet, Pierre Zima, Pierre Barbéris และ Marc Angenot¹⁷ ต่างเห็นสอดคล้องกันว่า การวิเคราะห์วาทกรรม (analyse de discours) ของตัวบทน่าจะเป็น แนวทางการศึกษาที่ตอบรับกับหลักการ(ซึ่งยังคงหาข้อสรุปเป็นทฤษฎีตายตัวไม่ได้)ทางสุนทรียศาสตร์ที่ยอมรับลักษณะเฉพาะในการแสดงออกทางวรรณศิลป์ เพื่อสื่อสาร (langage communicatif) ควบคู่กันไปกับการจำลองแบบสังคม ทางวรรณกรรม (reproduction littéraire mimétique) แนวทางนี้น่าจะ เรียกได้ว่าเป็นสังคมศึกษาว่าด้วยรูปแบบการแสดงออก -sociologie des formes เป็นการศึกษาลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมและบทบาทในกระบวนการทางสังคมและประวัติศาสตร์

นับแต่ทศวรรษที่ 50 จนถึงปัจจุบัน เราจะเห็นวิวัฒนาการการศึกษา วรรณคดีเชิงสังคมได้เป็น 4 ช่วง ดังที่ Alain Viala นักวิชาการสังคมศึกษา ในวรรณคดีคนสำคัญในปัจจุบันเสนอไว้¹⁸

1) ช่วงปี 1950-1960 เป็นจุด “เริ่มต้น” นับว่างานศึกษาของโกลด์-มานน์และเอสการ์ปี เป็น “แม่แบบ” ให้กับวงการ แต่ไม่ได้ส่งผลโดยตรงให้เกิด การพัฒนาแนวคิดและวิธีการใหม่ ๆ อื่นอีก

2) ช่วงปี 1960-1970 เป็นช่วงถดถอยและถูกวิพากษ์ท่ามกลางบรรยากาศแห่ง “วิวาทะ” และกระแสนิยมการศึกษามหาสารคดีโครงสร้างและรูปแบบ ศึกษา

3) ปี 1970-1980 เป็นช่วงเริ่มฟื้นตัว และสังเคราะห์แนวทางของนัก-วิชาการรุ่นบุกเบิก

4) ปัจจุบัน เป็นช่วงของการเติบโตและเกิดทิศทางใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็น การศึกษาโลกวรรณกรรม การวิเคราะห์วาทกรรม และอื่น ๆ

17. ปัจจุบันสอนอยู่ที่คานาดา และเป็นผู้ก่อตั้ง C.I.A.D.E.S.T ศูนย์ค้นคว้าวิจัยวาท-กรรมวิเคราะห์และวรรณคดีศึกษาเชิงสังคม (Centre de recherche interuniversitaire en analyse de discours et sociocritique des textes) ที่เมือง Montréal

18. Alain Viala, Bibliographie sommaire pour s'initier à la sociologie des textes, G.E.S.T. เป็นเอกสารที่ Viala จัดทำให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาในหัวข้อ Sociologie de la littérature ที่ สาขาวิชาภาษาตะวันตก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จัดขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2533

ดังที่เราเห็นแล้วว่าวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมฝรั่งเศสจากจุดเริ่มต้นช่วงทศวรรษที่ 50 แบ่งแนวการศึกษาได้เป็นสองกระแสหลัก คือสาย Sociologie de la littérature มีงานศึกษาของ Robert Escarpit เป็นต้นแบบ และสาย Sociologie de texte จากผลงานบุกเบิกของ Lucien Goldmann ครั้นเมื่อประมวลพัฒนาการศึกษามาจนถึงปัจจุบันแล้ว พอจะจำแนกทิศทาง แนวคิด และวิธีการศึกษาได้ 4 แนวทาง

1. แนวแรกเรียกว่า sociologisme positiviste

เป็นการมองวรรณกรรมในฐานะกิจกรรมหนึ่งของสังคม และอาศัยวิธีการศึกษาค้นคว้าข้อมูลปรากฏการณ์วรรณกรรม (faits littéraires) ในเชิงเก็บรวบรวมและประมวลข้อเท็จจริง ในวงวรรณคดีศึกษาฝรั่งเศส นักวิชาการผู้ริเริ่มเสนอแนวคิดนี้ไว้คือกุสตาฟ ล็องซีอง¹⁹ และโรแบร์ต เอสการ์ปีเป็นผู้สานต่อในทางปฏิบัติ คือศึกษาข้อมูลวรรณกรรมโดยอาศัยวิธีการทางสังคมวิทยาเชิงปฏิฐานนิยมอย่างจริงจัง ทั้งนี้โดยมีทัศนะพื้นฐานว่างานวรรณกรรมคือผลผลิตจากปัจจัยหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นผู้ผลิต (อันได้แก่ผู้เขียน บรรณาธิการ สำนักพิมพ์) ตัวผลผลิตเองคือตัวงาน และผู้บริโภค (คือผู้รับ-ผู้อ่าน) การศึกษาวรรณคดีแนวนี้คือการค้นคว้าวิจัยปัจจัยทางรูปธรรมเกี่ยวกับ “การผลิต” ซึ่งเป็นข้อมูลที่ทำให้ความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์วรรณกรรม แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องของความหมาย ปัญหาเนื้อหาของตัวบท และมิติทางวรรณศิลป์

2. แนวที่สอง คือ sociologie du texte สังคมศึกษาของตัวบท

คือการศึกษาเพื่อหาความหมายของตัวงานโดยมองความสัมพันธ์ระหว่างตัวงานวรรณกรรมกับสังคมในมิติทางประวัติศาสตร์ และมองวรรณกรรมในฐานะเป็นภาพสะท้อนถ้อยความเป็นจริง (le reflet du réel) งานศึกษาส่วนใหญ่จะเป็นผลงานของนักวิชาการจากสำนักความคิดมาร์กซิสต์ งานแม่แบบคืองานศึกษาเรื่อง Le Dieu caché ของลูเชียง โกลด์มานน์ผู้สืบทอดมรดก

19. Lanson เสนอให้ศึกษาวรรณคดีในบริบทของยุคสมัยที่งานชิ้นนั้นถูกกำเนิด รวมทั้งค้นคว้าหาข้อมูลให้ได้ว่าผู้อ่านในแต่ละยุคถืองานวรรณกรรมเรื่องใดเป็นเอก แล้วจึงศึกษาทำความเข้าใจตัวงาน จนถึงขั้นที่ตัวผู้ศึกษาซึ่งอยู่ในยุคปัจจุบันสามารถย้อนกลับไปสัมผัสตัวงานด้วยอารมณ์ความรู้สึกของคนในยุคก่อนได้ อ่านเพิ่มเติมใน เจดนา 2526: 115

ความคิดและวิธีการศึกษาจาก Lukàcs ในประเด็นความสอดคล้องระหว่างพัฒนาการทางวรรณกรรมกับพัฒนาการทางสังคม แนวคิดหลักที่โกลด์มานน์เสนอไว้ คือการศึกษา “โลกทัศน์” (vision du monde) และความคล้อยจองทางโครงสร้าง (homologie structurale) ระหว่างความหมายทางโครงสร้างของตัวงานกับวิธีคิดของชนชั้นหรือกลุ่มสังคม (conscience collective) แนวคิดและวิธีการศึกษาจากสำนักความคิดมาร์กซิสต์ไม่ได้จำกัดเฉพาะอยู่ในฝรั่งเศส ยังมีงานของนักวิชาการเยอรมันอีกสองคนที่ได้รับการยอมรับในวงการ คือ Walter Benjamin²⁰ และ Théodore Adorno²¹ จุดอ่อนของแนวการศึกษาสังคมจากตัวบทเห็นจะหนีไม่พ้นเรื่องทฤษฎีการสะท้อนถ่าย (théorie du reflet) แนวคิดนี้มองสังคมเป็นตัวตั้ง วรรณกรรมเป็นตัวรับและเป็นแต่เพียงองค์ประกอบ ทำให้ลดความสำคัญของตัวบทวรรณกรรมในฐานะที่เป็นสื่อกลางในกระบวนการผลิตไปเสีย

ในวงวิชาการฝรั่งเศส แนวคิดและวิธีการศึกษาหาความหมายทางประวัติศาสตร์ของตัวงานซึ่งโกลด์มานน์เป็นผู้ริเริ่มไว้จะมีนักวิชาการรุ่นหลังสานต่อโดยเฉพาะ Claude Duchet ผู้ริเริ่มใช้คำว่า Sociocritique และ P. V. Zima ผู้เขียนงานศึกษาไว้มาก Claude Duchet กล่าวไว้ชัดเจนในคำนำหนังสือ Sociocritique ว่า “ที่จะต้องศึกษาคือมิติและคุณค่าทางสังคมของตัวบท”²² เช่นเดียวกับ Zima ผู้เสนอแนวการศึกษาสถานการณ์ของภาษาในเชิงสังคม (situation socio-linguistique) ของตัวบท เขาเขียนไว้ว่า “นักสังคมวิทยาวรรณคดีจะสามารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทและโครงสร้างของโลกสังคม เศรษฐกิจที่เป็นแหล่งกำเนิดได้ ก็ต่อเมื่อศึกษาสังคมในบริบทความหมายทางภาษาและวัฒนธรรม”²³ ปัจจุบัน แนวโน้มของการศึกษาสังคมในตัวบทมุ่ง

20. Walter Benjamin, *Essai sur Bertold Brecht*, Paris: Maspéro, 1969. ตันฉบับภาษาเยอรมันตีพิมพ์ระหว่างปี 1930-1939.

21. Théodore Adorno, *Théorie esthétique*, Paris: Klincksieck, 1974. ตันฉบับภาษาเยอรมันตีพิมพ์ปี 1970.

22. “Ce qu’il s’agit d’étudier, c’est le social dans le texte, le texte comme valeur sociale.” in Claude Duchet et alii, Introduction, *Sociocritique*, Paris: Nathan, 1982

23. “Ce n’est qu’en représentant la société comme situation socio-linguistique que le sociologue de la littérature parviendra à définir des rapports entre un texte et les structures économiques.” in *Sociocritique*, ibid., p. 17.

วิเคราะห์ตัวบทในฐานะที่เป็นวาทกรรม (discours) ทั้งในมิติของการสื่อสารและมิติทางวรรณศิลป์

ดูเหมือนว่าทิศทางการศึกษาสังคมจากตัวบทจะเป็นคำตอบของนักวิชาการในสายนี้ที่จะแก้ต่างเรื่องที่ถูกลกล่าวหาว่าละเลยมิติทางวรรณศิลป์ของตัวบทในฐานะที่เป็นสื่อภาษา นับเป็นทางออกเพื่อจะคลี่คลายปริศนาที่แก้ไม่ตกมานานนับครึ่งศตวรรษในเรื่องของการเดินทางออกจากตัวบทไปสู่ “ดินแดนอื่น” ทั้งนี้ แนวทางศึกษาในปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าจะคงหลักการพื้นฐานเรื่องที่ทางบทบาทของสังคมในวรรณคดี

3. แนวทางสังคมวิทยาการอ่าน (sociologie de la réception)

เป็นแนวคิดของนักวิชาการที่ศึกษาวรรณคดีในฐานะที่เป็นองค์กร ทำหน้าที่เป็น “สื่อ” กลาง โดยกลุ่มนักวิชาการในเยอรมันซึ่งเรียกชื่อว่า Ecole de Constance เป็นผู้ริเริ่ม จากงานแม่บทของ H. R. Jauss เรื่อง *Esthétique de la réception* (สุนทรียศาสตร์การรับสาร) Jauss พัฒนาแนวคิดของ Adorno ที่มองวรรณกรรมในฐานะเป็นตัว “สื่อ” จึงต้องศึกษาโครงสร้างและรูปแบบการแสดงออกเพื่อทำความเข้าใจว่าจะสื่ออย่างไรจากประเภทของงานนั้นเอง การเลือกรูปแบบการแสดงออกนี้เป็นไปตามกระบวนการที่สอดคล้องกับกระบวนการทางโครงสร้างของสังคม และกับทิศทางการตอบรับของผู้อ่าน ซึ่งเรียกกันว่า horizon d'attente กระบวนการในการสื่อสารนี้สะท้อนมิติทางสังคมของงานอย่างชัดเจน ในฝรั่งเศส Jacques Leenhardt (นักวิชาการจากเบลเยียม) เป็นผู้สานต่อแนวทางโดยมุ่งศึกษาวิธีการรับสารของผู้อ่านและเสนอทฤษฎีว่าด้วยการอ่าน นอกจากนี้ยังมีกลุ่ม ILTAM จากสำนักความคิดบอร์โดซ์ ซึ่งพัฒนาแนวทางหันเหจากการศึกษาตัวบทในมิติทางวรรณศิลป์ไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการเขียนเพื่อสื่อสาร

แนวทางการศึกษาทั้งสามแนวที่กล่าวมานี้ ส่วนใหญ่เป็นผลงานค้นคว้าของนักวรรณคดีศึกษา นักปรัชญาสังคมและสุนทรียศาสตร์ (ในกรณีของ Lukács และ Goldmann) วิธีการศึกษาปรากฏการณ์วรรณกรรมในเชิงปฏิฐานนิยมที่ โรเบิร์ต เอสการีริเริ่มไว้ ก็ถือได้ว่าเป็นการ “นำเข้า” วิธีการทางสังคมวิทยามาสู่วรรณคดีศึกษา

4. แนวทางศึกษา Sociologie du champ littéraire

ปรากฏการณ์ใหม่ในทศวรรษการศึกษาเชิงสังคมของฝรั่งเศสคือการที่นักสังคมวิทยาหันมาค้นคว้าเรื่องปรากฏการณ์วรรณกรรมอย่างจริงจัง โดยใช้ระเบียบวิธีทางสังคมวิทยาอย่างเคร่งครัด ที่โดดเด่นคือผลงานศึกษาของ Pierre Bourdieu ว่าด้วยการศึกษาโลกวรรณกรรม²⁴ Bourdieu ให้ความสำคัญกับการศึกษาปรากฏการณ์ทางวรรณกรรมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม และเสนอให้มองวรรณคดีในมิติความเป็นองค์กรหรือสถาบันทางวัฒนธรรม วิธีการศึกษาจึงต้องเริ่มจากการตีกรอบพื้นที่การทำงานให้ชัดเจนเสียก่อน และเนื่องจากในโลกวรรณกรรม มีกิจกรรมที่เป็นเอกเทศเช่นเดียวกับกิจกรรมอื่น ๆ ทางสังคม จึงจะต้องศึกษาโครงสร้างและระบบในแต่ละช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ นักสังคมวิทยาผู้นี้เสนอมุมมองใหม่ว่าการพัฒนาโครงสร้างในโลกวรรณกรรมเป็นไปอย่างมีระบบในตัวเอง โดยไม่จำเป็นต้องขึ้นต่อหรือสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสังคมเสมอไป เพียงแต่เมื่อศึกษาโครงสร้าง ก็จะมีมิติทางสังคมและประวัติศาสตร์เข้ามากำกับด้วยเสมอ เมื่อจะศึกษาให้เข้าถึงโลกวรรณกรรมในส่วนทั้งหมด จึงจะต้องเริ่มจากการกำหนดสถานะและบทบาทของนักเขียน ประเภทของงานเขียน บทบาทและหน้าที่ขององค์กรประกอบแต่ละส่วนให้ชัดเจน ตัวงานวรรณกรรมมีสถานะเป็นสื่อแสดงออกที่มีคุณสมบัติเฉพาะของตัวเอง (ทั้งในแง่ที่มีโครงสร้างการแสดงออกทางภาษาและการสื่อความหมาย) และมีบทบาทเฉพาะตัว Bourdieu เรียกโลกวรรณกรรมนี้ว่า *champ littéraire*

โดยภาพรวม การศึกษาวิเคราะห์ในแนวนี้อาจให้ความสำคัญกับวรรณคดีในสถานะที่เป็น "สื่อ" จึงศึกษาปัจจัยทั้งหมดนับแต่บาทกรรมทางวรรณศิลป์ องค์กรประกอบอื่น ๆ ตลอดจนกลุ่มเป้าหมายทางสังคมที่เป็นผู้รับสาร นอกไปจากการศึกษาผลงานของนักเขียนที่สถาบันทางวรรณกรรมให้การยอมรับแล้วขอบเขตการศึกษาจะครอบคลุมไปถึงงานวรรณกรรมประเภท "ติดตลาด"

24. จากบทความรุ่นบุกเบิกเรื่อง "Champ intellectuel et projet créateur," in *Les Temps Modernes*, n 246, 1966 และ "Le marché des biens symboliques," in *L'Année Sociologique*, n 22, 1971. ทั้งสองบทความนี้ต่อมาตีพิมพ์รวมเล่มในหนังสือ *Les Règles de l'art, genèse et structure du champ littéraire*.

ทัศนะในการจำแนกประเภทงานวรรณกรรมดังกล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่าการแบ่งแยกค่านิยมทางสังคมนั้นปรากฏอยู่ในโลกวรรณกรรมด้วยเช่นกัน

แนวโน้ม ทิศทางและบทสรุป

จากการประมวลแนวทางการศึกษาวรรณคดีเชิงสังคม เราจะพบว่าได้มีการพัฒนาแตกแขนงแนวคิดและวิธีการศึกษาออกไปหลากหลาย ต่างฝ่ายต่างก็คิดค้นและพัฒนาวิธีการศึกษาของตนจนกลายเป็นเรื่องเชี่ยวชาญเฉพาะทางในกรอบของการศึกษาวรรณคดีเชิงสังคม ซึ่งโดยแท้จริงก็เป็นแนวทางศึกษาหนึ่งในศึกษาวรรณคดีศึกษา เมื่อจะประมวลสถานภาพความรู้วรรณคดีศึกษาเชิงสังคมในที่นี้ ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตที่ได้จากการศึกษาวิเคราะห์ความเป็นมา โครงสร้างสถานะ บทบาท ทิศทางและแนวโน้มไว้ดังนี้

1. ถ้าพิจารณาประวัติความเป็นมา นับว่าแนวทางนี้เริ่มต้นจากทัศนะที่มีต่อวรรณคดีในเชิงของการให้คุณค่าอันเป็นรากฐานประเพณีนิยมตะวันตก วรรณคดีมีสถานะเป็น “สื่อ” แสดงออกซึ่งความหมายของมนุษย์ที่มีต่อโลกและสังคม ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นมาได้ลอยๆ จึงเมื่อจะศึกษาวรรณคดี ก็ต้องศึกษาสังคมอันเป็นบริบท และถ้าจะศึกษาเข้าใจสังคม ก็ต้องศึกษาวรรณคดี ในขณะที่แนวคิดที่ว่าด้วยวรรณคดีเป็นเรื่องของกิจกรรมการแสดงออกทางภาษาแต่เพียงอย่างเดียวของกลุ่มนักวิชาการทางภาษาศาสตร์โครงสร้างนิยมในช่วงทศวรรษที่ 50-60 นั้น ก็มีรากฐานมาจากการมองวรรณคดีในมิติของการแสดงออกซึ่งความสุนทรีย์ทางภาษา (la rhétorique) อันเป็นประเพณีที่สืบทอดมายาวนานในหมู่นักอักษรศาสตร์ (les Belles Lettres) หรือพวก “ผู้ดีทางวัฒนธรรม” ของฝรั่งเศสนั่นเอง เพียงแต่ได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัยด้วยความห่วงใยทางวิชาการที่จะต้องยกฐานะวรรณคดีให้เป็น “ศาสตร์” เทียบเท่าแขนงวิชาด้านมนุษยศาสตร์อื่น ๆ โดยเฉพาะวิชาภาษาศาสตร์ที่ได้รับการยอมรับและพัฒนาไปอย่างมากในช่วงนั้น การนำวิธีการทางภาษาศาสตร์เข้ามาในวงวรรณคดีเป็นการ “ถม” ช่องว่างการศึกษาวรรณคดีแต่เดิมที่เริ่มจะถึงทางตัน และถูกวิพากษ์ว่ามีพฤติกรรมที่ “เบี่ยงเบน” ไม่ว่าจะเป็นการใช้วิธีการศึกษาเชิงชีวประวัติ เชิง

จิตวิทยา และเชิงสังคม

อันที่จริง วรรณคดีศึกษาในวงวรรณคดียุโรปโดยภาพรวมนั้นพัฒนาแบ่งแยกเป็นสองสาย (วิชา) หลักมาแล้วแต่ในอดีต ทั้งการศึกษาวรรณกรรมในฐานะเป็นการแสดงออกซึ่งความรู้ ทักษะและพรสวรรค์ทางภาษา (la rhétorique) ของนักประพันธ์ และการมองวรรณกรรมอย่างเป็นองค์รวมที่มีระบบ โครงสร้าง และที่มาที่ไปของตนเองในสังคม (l'historicisme) ในแต่ละสาย ก็จะพัฒนาวิธีการศึกษาของตนเพื่อให้เป็น “ศาสตร์” ที่วงวิชาการโดยทั่วไปยอมรับ โดยต่างคิดค้นวิธีการที่สอดคล้องกับบริบททางวิชาการของแต่ละยุค ในขณะที่กุสตาฟ ล็องซีองแสวงหา méthode de travail จากวิธีการทางประวัติศาสตร์ในการศึกษา histoire littéraire และนำวิธีการทางจิตวิทยาซึ่งกำลังเฟื่องฟูมาศึกษา “นักเขียนและผลงาน” เชิงชีวประวัติ (étude biographique) นักวรรณคดีในยุคกึ่งหลังของศตวรรษก็นำเอาวิธีการทางสังคมวิทยาแนวปฏิฐานนิยมที่พัฒนามาพอสมควรแล้วมาใช้ในการศึกษาภาพโลกรวมกันขององค์รวม ส่วนการนำเสนอวิธีการทางภาษาศาสตร์มาพัฒนาเพื่อใช้ศึกษาเรื่องตัว(สื่อความ)หมาย (le signifiant) ดุจะนำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า ในที่สุด วรรณคดีศึกษาก็ได้ค้นพบ “ศาสตร์” เฉพาะตัวแล้วในการศึกษาความเป็นวรรณกรรม (la littérarité) โดยไม่ต้องพึ่งพิงวิธีการศึกษาจากวิชาการอื่น ๆ อีก การเริ่มใช้คำว่า “texte” ที่เราแปลกันว่า “ตัวบท” เข้ามาแทนคำว่างานวรรณกรรม (oeuvre littéraire) จึงนับว่าเป็นความตั้งใจที่จะมองวรรณกรรมในมิติการแสดงออกทางภาษา คือ เป็นเพียงตัวหมายเช่นกัน

2. นักวิชาการวรรณคดีส่วนใหญ่ของฝรั่งเศสมักทำกิจกรรมสองอย่างควบคู่กัน คือการเสนอแนวคิดทางทฤษฎี และการลงมือศึกษาวิจารณ์ในภาคปฏิบัติ แต่นักวิชาการเหล่านี้มักมีข้อจำกัดตรงที่ต่างพยายามจะสร้างระบบ “ปิด” อยู่ในกรอบแนวทางการศึกษาของตน มองจากแง่มุมนี้ กล่าวได้ว่าแนวการศึกษาวรรณคดีเชิงสังคมในตัวเองมีลักษณะเป็นการศึกษาในระบบ “เปิด” และสัมพันธ์ (relatif) เมื่อให้ความสำคัญกับปัจจัยทางองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เป็นทั้งส่วนบริบทและส่วนโครงสร้างของงาน ในขณะเดียวกันเมื่อให้ความสำคัญกับวรรณกรรมในฐานะที่เป็นตัวสื่อและเป็นกิจกรรมหนึ่งในการสื่อสาร ก็เท่ากับ

ศึกษางานเพื่อจะไปถึง “ความหมาย” ของงานนั้น²⁵ ทั้งนี้ ตัวงานวรรณกรรมไม่ได้มีเพียงความหมายเดียว แต่อาจสื่อความได้ในหลายความหมาย และนี่คือประเด็นปัญหาที่เป็นใจกลางของการถกเถียงโต้แย้งในวงวรรณคดีวิจารณ์ ตะวันตกนับแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ยี่สิบเป็นต้นมา “วิวาทะ” นี้ได้ช่วยเปิดช่องทางให้วรรณคดีศึกษาสลัดตัวเองออกจากแนวการศึกษาแบบประเพณีที่เกาะเกณฑ์ให้ศึกษาวิจารณ์วรรณคดีโดยใช้บรรทัดฐานเดียว (critique normative) และกลายเป็นระบบการศึกษาที่ “เปิด” ตัวออกสู่วิธีการที่หลากหลายมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำวิธีการของศาสตร์อื่น ๆ มาปรับใช้ หรือแม้กระทั่งเปิดเวทีให้นักวิชาการแขนงอื่น ๆ ข้ามพรมแดนเข้ามา “วิจัยสนาม” ในพื้นที่ของตนโดยตรง ดังกรณีของวงการวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมในระยะหลัง ๆ กล่าวได้ว่าวงการวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมของฝรั่งเศสปัจจุบันเป็นเวทีภาคปฏิบัติที่แสดงให้เห็นให้นักวิชาการวรรณคดีเห็นว่าวรรณคดีศึกษาไม่ใช่กิจกรรมที่แยกตัวออกไปโดด ๆ แต่ต้องประสานกับศาสตร์แขนงอื่น ๆ

3. อย่างไรก็ดี การเปิดรับวิธีการและข้อมูลจากแขนงวิชาการอื่น ๆ เข้ามาช่วยพัฒนาการศึกษาวิเคราะห์วรรณคดีนี้ใช่ว่าจะราบรื่น จากการประมวลสถานภาพการศึกษาที่ผ่านมาและจากประสบการณ์ “วิวาทะ” ในวงการแต่ละครั้ง จะเห็นได้ว่าผู้ศึกษาเองเมื่อนำวิธีการของศาสตร์อื่นมาใช้ บางครั้งก็จะมีเหตุการณ์ “เบี่ยงเบน” นำพาวรรณคดีศึกษาออกจากอาณาจักร แล้วนำไปฝากไว้กับแขนงวิชาการนั้น ๆ แทน ทั้งนี้ไม่ว่าผู้ศึกษาจะเป็นนักวรรณคดี (แท้) หรือเป็นนักวิชาการจากศาสตร์นั้น ๆ ก็ตาม ดังกรณี “วิวาทะ” ที่เกิดขึ้นในวงวรรณคดีศึกษาเชิงสังคม เมื่อ “สังคม” กลายเป็นพระเอกของการศึกษาแทนตัววรรณกรรมเอง ดังข้อสังเกตของโรล็องด์ บาร์ธที่มีต่อประเพณีการศึกษาวรรณคดีเชิงประวัติ หรือกรณีการศึกษาปรากฏการณ์วรรณกรรมในแง่ของกระบวนการผลิต (production littéraire) โดยอาศัยวิธีการทางสังคมวิทยาแบบปฏิฐานนิยม บางครั้งก็ละเลยหรือทั้งการศึกษามิติทางวรรณศิลป์ซึ่งน่าจะเป็นประเด็นหลัก

25. ทศนะที่ว่าวรรณกรรมมีบทบาทในการสื่อความหมาย และการอ่านงานวรรณกรรมคือการแสวงหาความหมายนั้นเป็นมรดกทางประเพณีมนุษยนิยมของตะวันตก ซึ่งถูกท้าทายจากนักคิดนักเขียนทางวรรณกรรมอย่าง Mallarmé และ Valéry สองกวีมีชื่อในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่

และทำให้ผู้ศึกษาหลงเฟลิดเฟลีนอยู่กับการเก็บข้อมูลที่เป็นรูปธรรมจากบริบทของ “ผลผลิต” นั้นแทน นอกจากนี้ยังมีกรณีการศึกษาสังคมวิทยาในการสื่อสาร (sociologie de la réception) ที่มักมีแนวโน้มจะนำพาสังคมศึกษาในวรรณคดีข้ามพรมแดนไปอิงกับวิชานิติศาสตร์แทนดังที่มักปรากฏในปัจจุบัน ในทำนองเดียวกัน เมื่อมองจากแง่มุมนี้ ข้อเสนอจากกลุ่มนักวรรณคดี(ฝรั่งเศส) ศึกษาแท้ที่ให้อ่านมามุ่งเน้นตัวบทและศึกษาเฉพาะเรื่อง “ระบบ” ของภาษาด้วยวิธีการทางภาษาศาสตร์แนวสัญวิทยา แทนที่จะไปให้ถึงตัวหมาย (le signifié) คือตัวความหมายในงานวรรณกรรม ก็มีแนวโน้มที่จะทำให้วรรณคดีศึกษากลายเป็นเวทีทดลองเชิงปฏิบัติการทางภาษาศาสตร์ไปเสีย

ต่อประเด็นนี้ คงจะต้องกลับมาทบทวนข้อเสนอของโรลิ่งด์ บาร์ธที่เขียนไว้ในบทความ “*Histoire ou littérature*” เมื่อปี 1960 ใหม่อีกครั้งหนึ่ง บาร์ธเสนอให้ศึกษาวรรณคดีในทั้งสองมิติ คือเชิงโลกประวัติศาสตร์ และโลกแห่งวรรณศิลป์ แต่ให้แยกออกจากกัน ไม่ใช่นำทั้งข้อมูลและทั้งวิธีการจากสองโลกสองมิติมาปนเปกัน ในมิติแรก ให้ใช้แนวการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา ส่วนในมิติหลัง ให้ใช้แนวการศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ ทั้งนี้ โดยต้องไม่ลืมว่าความหมายของงานวรรณกรรมนั้นมีหลายนัย หาได้มีความหมายสำเร็จรูปตายตัวแต่เพียงคำตอบเดียวไม่

4. ในช่วงระหว่างปี 1950-1980 แนวโน้มของวิชาการระดับอุดมศึกษาในฝรั่งเศสมุ่งเน้นไปในการสร้างความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขา (spécialisation) ทำให้เกิดการ “แบ่งแยก” ดินแดนกันชัดเจนระหว่างวิชาการแขนงต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดคือเรื่องของภาษาศาสตร์กับวรรณคดีศึกษา²⁶ ต่างฝ่ายต่างผูกขาดความรู้ในแวดวงของตน ปรากฏการณ์นี้ต่างไปจากประเพณีการศึกษาแนวมนุษยนิยมตะวันตกในยุคคริสต์ศตวรรษที่ 19 ซึ่งไม่แยกเรื่องของภาษาและวัฒนธรรมออกจากกัน อย่างไรก็ดีตามปรากฏการณ์เรื่องการ “ผูกขาด” ความเชี่ยวชาญเฉพาะสาขาโดยเฉพาะในวงวิชาการวรรณคดีนี้จะได้รับอิทธิพลจากกระแสวิชาการแนวโครงสร้างนิยม และกระแสพหุศาสตร์จากกลุ่ม Nouvelle critique ทำให้ต้องปรับเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน แม้ Yves Chevrel นักวิชาการวรรณคดี

26. อ่านเพิ่มเติมใน เจตนา, เพิ่งอ้าง: 118.

เปรียบเทียบจะแสดงทัศนะไว้ในปลายศตวรรษนี้ว่าวงวรรณคดีศึกษาของฝรั่งเศสยังแคบและไม่เปิดกว้าง²⁷ แต่แนวโน้มที่เกิดขึ้นในวงวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมในช่วงยี่สิบปีหลัง (ค.ศ. 1980-2000) นั้นดูจะสอดคล้องกับทิศทางการทำงานของนักวรรณคดีเปรียบเทียบ ที่จะไม่ผูกติดอยู่กับการ “ผูกขาด” การศึกษาวรรณกรรมในมิติใดมิติหนึ่ง

กล่าวได้ว่าในอนาคตแนวการศึกษาวรรณกรรมเชิงสังคมจะพัฒนาต่อไปเป็นแนวพหุและสหวิทยาการมากขึ้น นอกจากเหตุผลที่ว่านี่คือแนวโน้มของวงวิชาการสากลที่เน้นการศึกษาแบบองค์รวมแล้ว เมื่อพิจารณาประวัติความเป็นมาจะเห็นได้ว่าทฤษฎีวิธีคิดและวิธีการศึกษานักวิชาการสาขาอื่นได้มีส่วนหนุนช่วยและพัฒนามิติมุมมองและความหลากหลายในแนวทางการศึกษาดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ทั้งโดยธรรมชาติของการศึกษาวรรณกรรมเชิงสังคมซึ่งเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมก็ไม่อาจจะเป็นการศึกษาวิชาการแขนงใดโดยเอกเทศอยู่แล้ว ปัญหาจึงอยู่ที่ว่าจะศึกษาด้วยทัศนคติอย่างไรและจะพัฒนาไปสู่แนวทางใหม่ ๆ อย่างไร ผลงานศึกษาค้นคว้าแนววรรณคดีศึกษาเชิงสังคมเท่าที่ผ่านมาสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาวรรณกรรมไม่ใช่กิจกรรมที่แยกตัวเป็นเอกเทศ แต่ต้องประสานกับศาสตร์แขนงอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีโครงสร้าง (structuralisme génétique) สัญลักษณ์ (sémiotique) มานุษยวิทยาเชิงวัฒนธรรม (anthropologie culturelle) และแนวการศึกษาองค์กรเชิงสังคมวิทยา (approche institutionnelle) ทั้งนี้โดยมองงานศึกษาเป็นแบบองค์รวม และคงคำนึงถึงลักษณะเฉพาะทางวรรณศิลป์ของตัวบทไว้เสมอ นอกจากนี้ปรากฏการณ์ที่นักวิชาการสาขาอื่นหันมาศึกษาวรรณกรรมทั้งในบริบทที่เป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและทั้งเพื่อพัฒนาวิธีการศึกษาเฉพาะสาขานั้นให้ก้าวหน้าขึ้นจะเป็นปัจจัยสำคัญภายนอกที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติในหมู่นักวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมฝรั่งเศสเอง

ดังนั้น เมื่อจะเสนอบทสรุปสุดท้ายต่อทิศทางและสถานภาพความรู้วรรณคดีศึกษาเชิงสังคมในบริบทฝรั่งเศส ผู้เขียนคงจะปล่อยให้เป็นที่ของ

27. อ่านเพิ่มเติมใน Yves Chevreil, *La Recherche en littérature*, op. cit., pp. 125-126.

นักวิชาการวรรณคดีศึกษาที่มีสถานะเป็นกลาง เป็นผู้อยู่ “นอกวง” แต่ยังคงอยู่ใน “บริบท” อย่าง Yves Chevrel มองภาพรวม และให้เป็นหน้าที่ของ Pierre Barbéris นักทฤษฎีและนักปฏิบัติมองจากจุดยืนของผู้อยู่ “วงใน”

Yves Chevrel ผู้เขียน *La recherche en littérature* กล่าวถึงแนวโน้มการศึกษาวรรณคดีในฝรั่งเศสไว้ว่าอยู่ในสภาวะที่ดูจะไม่ราบรื่นนัก เนื่องจากในแวดวงนักวิชาการวรรณคดีเองยังยึดติดอยู่กับสาขาวิชาการของตัวเองและไม่ใส่ใจที่จะแลกเปลี่ยนความรู้กับสาขาวิชาอื่น ด้วยยังมองไม่เห็นลักษณะการศึกษาที่เป็นสหวิทยาการ นักวิชาการวรรณคดีเปรียบเทียบกับผู้ที่กล่าวสรุปไว้ว่า “การยอมรับที่จะเผชิญหน้ากับสาขาวิชาอื่นโดยการจัดวางโครงสร้างการค้นคว้าวิจัยในลักษณะข้ามสาขาในสายมนุษยศาสตร์ดังที่ได้เริ่มลงมือกระทำไปบ้างแล้ว น่าจะเป็นวิถีทางที่ทำให้การศึกษาวรรณคดีค้นพบแนวทางของตัวเองที่ดีกว่าเดิม ปรศนาที่ไม่ลงตัวก็มีอยู่ว่ากระบวนการนี้จะดำเนินไปได้ต้องอาศัยความมั่นใจในแนวทางของตัวเอง ซึ่งพวกเรามีกันหรือไม่”²⁸

ในบทความประมวลประวัติความเป็นมาและสถานภาพความรู้วรรณคดีศึกษาเชิงสังคมในฝรั่งเศส Pierre Barbéris นักวิชาการรุ่นที่สอง (รุ่นเดียวกับโรล็องด์ บาร์ธ) ของสายนี้สรุปประเด็นไว้ว่าวรรณคดีศึกษาในมิติทางประวัติศาสตร์กำลังอยู่ในภาวะที่ปรับเปลี่ยนตัวเอง เมื่อประมวลแนวทางการศึกษาที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน นักวิชาการสังคมศึกษาจากตัวบทจะให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์วาทกรรมทั้งในมิติของระบบภาษาและการสื่อความหมาย เป็นการศึกษาวรรณคดีทั้งในมิติทางวรรณศิลป์และประวัติศาสตร์ การจัดวางตัวงานที่ศึกษาไว้ในโลกวรรณกรรมซึ่งอยู่ในบริบทกิจกรรมทางวัฒนธรรมในสังคมจะเป็นกรอบใหญ่ครอบคลุมทิศทางการศึกษาในภาพรวม ทั้งหมดนี้เป็นไปอย่างสอดคล้องกับกระแสการแสดงออกทางวรรณศิลป์ในปัจจุบันที่ไม่มีกระแสใดโดดเด่นเป็นพิเศษ และดูจะเป็นวัฏจักรคือไม่มีกระแสเกิดใหม่ แต่เป็นการทวนกลับไปพัฒนาแนวทางวรรณศิลป์เดิมให้ลุ่มลึก และทั้งเป็นไปในทิศทางเดียวกับวรรณคดีศึกษาเองซึ่งอยู่ระหว่างการแสวงหาความเป็นวรรณศิลป์ในวิธีการเล่าเรื่องในการแสดงออกทางสัญลักษณ์ กับการค้นพบโครงสร้างของตัวเองและความ

28. Yves Chevrel, *La recherche en littérature*, op.cit., pp. 125-126.

เป็นจริงทางสังคม

ส่วนในภาพรวม วิวัฒนาการทางสังคมก็ไม่ได้เป็นการก้าวหน้าไปสู่จุดสูงสุด (porteur du vieux progrès) ดังที่เคยคิดเคยเชื่อกันมาในประวัติศาสตร์ ความคิดของตะวันตก แต่มิทัศนะเรื่องความเป็นวัฏจักรและความเปลี่ยนแปลงไม่คงที่เข้ามาแทน มนุษย์ (ตะวันตก) กำลังอยู่ในห้วงของการตั้งคำถาม (l'ère du soupçon) ใหม่อีกครั้งหนึ่งต่อวิถีการมองโลกมองชีวิตด้วยความเชื่อแบบเก่า ๆ สถานะและบทบาทของวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมซึ่งอาศัยระเบียบวิธีการทางประวัติศาสตร์ก็จะปรับเปลี่ยนไม่หยุดนิ่งตายตัว เหมือนเช่นทัศนะที่มองวรรณกรรมว่าเป็นการตั้งคำถาม (la remise en question) และไม่ใช่การยืนยันที่จะสะท้อนถ่ายโลกภายนอกแต่เพียงด้านเดียว มโนทัศน์ที่เคยมองว่าประวัติศาสตร์ (Histoire) นำหน้าวิถีชีวิตของปัจเจก (สอดคล้องกับทฤษฎีเรื่องการมี "แม่แบบ" ที่ตายตัวในวรรณคดีศึกษา) กำลังแปรเปลี่ยนไป ในเมื่อปฏิกิริยาของมนุษย์เปลี่ยนไปเช่นเดียวกับการแสดงออกทางวรรณศิลป์ ทัศนคติและเครื่องมือที่จะใช้ศึกษาวรรณกรรมจึงไม่อาจตายตัวหยุดนิ่งอยู่ในกรอบเดิม ๆ ได้อีก Pierre Barbéris เสนอไว้ว่าผู้ศึกษาวรรณกรรมเชิงสังคมทั้งในปัจจุบันและอนาคตต้องไม่ยึดติดและผูกขาดอยู่กับทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง เพราะเห็นได้ชัดว่าทั้งตัวบทและทั้งปรากฏการณ์วรรณกรรมในตัวเองมีมิติที่หลากหลาย ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสังคมก็เช่นกันย่อมไม่อาจยุติลงได้ด้วยการศึกษาในมิติการสะท้อนถ่าย (le reflet du réel) เพียงมิติเดียว เพราะแท้จริงแล้วโลกแห่งวรรณกรรมเป็นโลกที่แท้จริงอีกโลกหนึ่ง อีกทั้งสังคมและประวัติศาสตร์ที่เป็นบริบทนั้นก็เปลี่ยนแปลงไม่หยุดนิ่ง ทั้งวิถีชีวิตประวัติศาสตร์และทัศนะที่มีต่อประวัติศาสตร์ก็เปลี่ยนไปในสังคมสมัยใหม่ ยุคนี้ไม่ใช่ยุคของเหตุผล ความก้าวหน้า และเสรีภาพที่เคยเป็นอุดมการณ์หลักในโลกตะวันตก โลกปัจจุบันหมุนไปสู่โลกแห่งวัตถุและเป็นโลกของการจัดการมากขึ้น แต่ขณะเดียวกันก็ไม่ได้จำกัดอยู่กับแนวคิดแบบตะวันตกอีก

บทสรุปจากนักวิชาการวรรณคดีศึกษาเชิงสังคมที่มีต่องานวรรณกรรมมีอยู่ว่า จากประสบการณ์การศึกษา ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนเป็นประวัติศาสตร์ เป็นสังคมและการเมือง ตัวงานเขียนก็เช่นกัน มีทั้งกาลและเทศะ แต่ขณะ

เดียวกันจากประสบการณ์ศึกษาสังคมจากตัวบท เราก็ค้นพบด้วยว่านี่คือ "ดินแดนใหม่ เป็นอีกโลกหนึ่ง อีกมิติหนึ่ง เป็นดินแดนในอุดมคติให้เราแสวงหาและค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ได้ไม่สิ้นสุด"²⁹

29. "Une terre inconnue, un ailleurs et une utopie à explorer..." voir P. Barbéris, La sociocritique in *Les méthodes des critiques pour l'analyse littéraire*, op.cit., p. 152.

บรรณานุกรม

ตำราพื้นฐานว่าด้วยทฤษฎีวรรณกรรม

- ANGENOT, Marc., Ed. 1989. *Théorie littéraire*. Paris: PUF fondamentale.
- BERGEZ, Daniel, et Pierre BARBERIS, dir. 1999. *Introduction aux méthodes critiques pour l'analyse littéraire*. Paris: Dunod.
- BOURDIEU, Pierre. 1982. *Ce que parler veut dire*. Paris: Fayard.
- CHEVREL, Yves. 1989. *La littérature comparée*. Paris: PUF (coll. Que sais-je?).
- .1994. *La recherche en littérature*. Paris: PUF (coll. Que sais-je?).
- DELACROIX, Maurice et Fernand HALLYN, dir. 1995. *Méthodes du texte, Introduction aux études littéraires*. Bruxelles: Duculot.
- DUCHET, Claude, et Stéphane VACHON, Ed. 1998. *La recherche littéraire. Objets et méthodes*. Paris: PUV (Presses Universitaires De Vincennes).
- POULET, Georges, dir. 1967. *Les chemins actuels de la critique*. Paris: Plon.
- SARTRE, Jean-Paul. 1948. *Qu'est-ce que la littérature?* Paris: Gallimard.
- WELLEK, R., et A. Warren. 1971. *La théorie littéraire*. Paris: Le Seuil.

หนังสือวรรณคดีศึกษาเชิงสังคม (ภาคปฏิบัติ)

- AUERBACH, Eric. 1968. *Mimésis ou la représentation de la littérature occidentale*. Paris: Gallimard.

- BARBERIS, Pierre. 1978. *Aux sources du réalisme: aristocrates et bourgeois*. Paris: Union Générale d'éditions (coll. 10/18).
- BARTHES, Roland. 1963. *Sur Racine*. Paris: Le Seuil.
- .1964. *S/Z*. Paris: Gallimard.
- .1973. *Le plaisir du texte*. Paris: Gallimard.
- BARTHES, R., BERSANI, et co. 1982. *Littérature et réalité*. Paris: Le Seuil.
- BOURDIEU, Pierre. 1992. *Les règles de l'art: genèse et structure du champ littéraire*. Paris: Le Seuil.
- Madame De STAËL. 1959. *De la littérature: considérée dans ses rapports avec les institutions sociales*. (Editions critiques par Paul Van Tieghem) Tome premier. Genève: Droz, Paris: Minard.
- DUCHE, Claude, et alii. 1987. *Sociocritique*. Paris: Fernand Nathan.
- LEENHARDT, J., et P. Jozsa. 1983. *Lire la lecture. Essai de sociologie de la lecture*. Paris: Le Sycomore.
- LUKACS, Georges. 1973. *Balzac et le réalisme français*. Paris: Maspéro.
- .1974. *Ecrits de Moscou*. Paris: Editions Sociales.
- SARRAUTE, Nathalie. 1956. *L'ère du soupçon*. Paris: Gallimard.
- VIALA, Alain. 1985. *Naissance de l'écrivain*. Paris: Editions de Minuit.
- .1990. *Approches de la réception*. Paris: PUF.
- Bibliographie sommaire pour s'initier < la sociologie des textes, G.E.S.T.
- ZERAFFA, Michel. 1971. *Roman et société*. Paris: PUF.

หนังสือและบทความภาษาไทย

- เจตนา นาควัชระ 2520. *วรรณคดีวิจารณ์และวรรณคดีศึกษา*. ใน *วรรณ-
ไวทยากร (สาขาวรรณคดี)*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ:
โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
.2525. แนวทางการประเมินคุณค่าวรรณคดีในวรรณคดีวิจารณ์
เยอรมัน ฝรั่งเศส อังกฤษ และอเมริกันในศตวรรษที่ยี่สิบ. คณะ
อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ธันวาคม 2525.
.2526ก. แนวทางการประเมินคุณค่าวรรณคดีในวรรณคดีวิจารณ์
เยอรมัน ฝรั่งเศส อังกฤษ และอเมริกัน ในศตวรรษที่ยี่สิบ. *วาร
สารวรรณศาสตร์*, 12. 1 [มีนาคม]: 106-122.
.2526ข. แนวทางการสร้างประวัติวรรณคดี. *วารสารวรรณศาสตร์*,
12. 4 [ธันวาคม]: 109-127 .

บทความ

- กรรณิกา จรรย์แสง. 2523. ฌ็อง-ปอล ซาทร์ กับผลงานวรรณกรรม. *โลกหนังสือ*,
3. 10 [กรกฎาคม]: 59-64.
.2542. ตะวันออกศึกษาและมนุษยศาสตร์. [แปลจาก Jean
Filliozat, "L'Orientalisme et les sciences humaines", in
Cinquante ans d'orientalisme français, Bulletin de la
Société des Etudes Indochinoises , n° 4, 1951, pp. 561-
574] ใน *ยอร์ช เซเดส์กับตะวันออกศึกษา*. หน้า 223-246.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ศูนย์ข้อมูลเพื่อการค้นคว้าวิจัย
ฝรั่งเศส-ไทยศึกษา.
.2543. Roland Barthes: ประวัติศาสตร์ หรือวรรณคดี.
วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 23. 1 [มิ.ย.-พ.ย.]:
83-105.